

Trygghet genom platsaktivering - *Framtagning och kritisk reflektion av platsaktiverande gestaltningsriktlinjer för trygga utemiljöer*

Marita Al-Ghorabi

Självständigt arbete • 30 hp
Sveriges lantbruksuniversitet, SLU
Fakulteten för naturresurser och jordbruksvetenskap
Institutionen för stad och land
Landskapsarkitekturprogrammet - Uppsala
Uppsala 2022

Trygghet genom platsaktivering. Framtagning och kritisk reflektion av platsaktiverande gestaltningsriktlinjer för trygga utemiljöer

Safety by place activation. Development and critical reflection of place activating design guidelines for safe outdoor environments

Marita Al-Ghorabi

Handledare: Vera Vicenzotti, SLU, institutionen för stad och land
Examinator: Helena Nordh, SLU, institutionen för stad och land
Bitr. examinator: Sara Westerdahl, SLU, institutionen för stad och land

Omfattning: 30 hp
Nivå och fördjupning: Avancerad nivå A2E
Kurstitel: Självständigt arbete i landskapsarkitektur, A2E - landskapsarkitekturprogrammet - Uppsala
Kurskod: EX0860
Program/utbildning: Landskapsarkitekturprogrammet - Uppsala
Kursansvarig inst.: Institutionen för stad och land
Utgivningsort: Uppsala
Utgivningsår: 2022
Omslagsbild: Illustration av författaren.
Upphovsrätt: Samtliga bilder publiceras med tillstånd från upphovsrättsinnehavaren. Där inget annat anges är de författarens egna.
Originalformat: A4
Elektronisk publicering: <https://stud.epsilon.slu.se>
Nyckelord: trygghet, platsaktivering, social integrering, offentliga rum, gestaltningsriktlinjer

Sveriges lantbruksuniversitet

Fakulteten för naturresurser och jordbruksvetenskap

Institutionen för stad och land

Avdelningen för landskapsarkitektur

© 2022 Marita Al-Ghorabi, e-post: alghorabi.marita@gmail.com

Publicering och arkivering

Godkända självständiga arbeten (examensarbeten) vid SLU publiceras elektroniskt. Som student äger du upphovsrätten till ditt arbete och behöver godkänna publiceringen. Om du kryssar i JA, så kommer fulltexten (pdf-filen) och metadata bli synliga och sökbara på internet. Om du kryssar i NEJ, kommer endast metadata och sammanfattning bli synliga och sökbara. Även om du inte publicerar fulltexten kommer den arkiveras digitalt.

Om fler än en person har skrivit arbetet gäller krysset för samtliga författare. Läs om SLU:s publiceringsavtal här: <https://www.slu.se/site/bibliotek/publicera-och-analysera/registrera-och-publicera/avtal-for-publicering/>.

☒ JA, jag/vi ger härmed min/vår tillåtelse till att föreliggande arbete publiceras enligt SLU:s avtal om överlåtelse av rätt att publicera verk.

☐ NEJ, jag/vi ger inte min/vår tillåtelse att publicera fulltexten av föreliggande arbete. Arbetet laddas dock upp för arkivering och metadata och sammanfattning blir synliga och sökbara.

Förord

Trygghet har varit ett lärorikt och intressant ämne att grotta ner sig i. Trygghetsarbeten i offentliga rum är utmanande. Men samtidigt är utmaningarna vad som motiverar och driver arbetet framåt. Jag vill först tacka teamet inom platssamverkansprojektet i Spånga-Tensta Stadsdelsförvaltning som väckte mitt intresse för trygghet, och specifikt genom platsaktivering som metod. Utan möjligheten att arbeta inom det projektet hade denna uppsats inte blivit.

Ett stort tack till mina systrar Marianne, Anette och Emilia som stått ut med mitt pladder och mina föredrag om trygghet under perioden av detta examensarbete. Ännu ett tack till Mohammed, Maja och mina vänner som stöttat mig och hjälpt mig fokusera på annat när jag behövde det.

Sist men långt ifrån minst vill jag tacka min handledare Vera Vicenzotti som givit ovärderlig vägledning hela vägen till mål, visat genuint intresse och som med stor kunskap och tydlighet besvarat mina nästintill oändliga frågor.

Innehåll

Summary	7
Sammanfattning.....	12
<u>Introduktion</u>	<u>13</u>
Trygghet och socialt liv i de offentliga rummen	14
<i>Syfte och mål.....</i>	<i>16</i>
<i>Frågeställning.....</i>	<i>16</i>
<i>Målgrupp.....</i>	<i>16</i>
Trygghet genom platsaktivering? - Begrepp och avgränsningar	17
Metod och material	21
<u>Litteraturöversikt</u>	<u>26</u>
Platsaktiveringens påverkan på trygghet.....	27
<i>Bakomliggande orsaker till (o)trygghet.....</i>	<i>27</i>
<i>Faktorer bakom människors användning av offentliga rum.....</i>	<i>28</i>
<i>Platsaktiveringens begränsningar</i>	<i>30</i>
<i>Medel för ökad användning och trygghet.....</i>	<i>31</i>
<u>Analys av referensobjekt</u>	<u>35</u>
Sommar i Tensta	36
<i>Funktioner och användning.....</i>	<i>37</i>
<i>Möjligheter och begränsningar för en aktiv plats</i>	<i>40</i>
Flemingsbergsparken	43
<i>Funktioner och användning.....</i>	<i>44</i>
<i>Möjligheter och begränsningar för en aktiv plats</i>	<i>44</i>
Vasaparken.....	46
<i>Funktioner och användning.....</i>	<i>47</i>
<i>Möjligheter och begränsningar för en aktiv plats</i>	<i>48</i>

Lerdammsparken.....	50
<i>Funktioner och användning</i>	51
<i>Möjligheter och begränsningar för en aktiv plats</i>	52
<u>Resultat</u>	54
Platsaktiverande gestaltningsriktlinjer för ökad trygghet.....	55
<i>En variation av sittmöjligheter för användning året runt</i>	55
<i>Väderskydd till utrustning vars användning begränsas av vissa väderlekar</i>	56
<i>Belysning för utemiljöns funktion och estetik</i>	57
<i>Främjande av lekfullhet i utemiljön</i>	58
<i>Övriga funktionella medel för användarnas tillfredsställelse</i>	61
<i>Engagera till renhållning av det offentliga rummet</i>	62
<i>Utsmyckning med grönska och andra element</i>	63
<u>Diskussion</u>	65
Gestaltningsriktlinjerna – dess möjligheter, begränsningar och förutsättningar ..	66
<i>Gestaltningsriktlinjer eller god praxis?</i>	67
<i>Att tillämpa riktlinjerna</i>	68
Reflektioner kring metod och process	69
Vidare frågor att behandla	70
Slutsats.....	71
<u>Referenser</u>	72

Summary

Introduction - Safety and social life in public spaces

In Sweden, there is an increasing focus on making the public spaces attractive and safe for everyone. Insecurity in outdoor environments is a social problem that has received a lot of attention in landscape architecture when planning and designing public spaces. Safety is a complex concept that can be defined in many ways (Sandberg et al. 2017: 4; Litzén 2006: 47) and seems to mean different things to different people (Uittenbogaard et al. 2018: 17; Mallén 2005: 94–96). Insecurity in outdoor spaces is usually linked to anxiety, fear and risk, but these are not considered synonyms (Heber 2007: 24; Uittenbogaard et al. 2018: 17). Research on safety in physical environments is often linked to people's fear of being exposed to crime (e.g. Sandberg et al. 2017: 5; Mallén 2005: 13). However, there are studies that show that people's insecurity in public spaces is in fact mostly general concerns about their lives (Hale 1996: 120, 131).

Safety by place activation is a method that aims to support social life in already designed outdoor environments. This is done by first activating places with means that attract people to use the public spaces. This in turn boosts social activities and interactions, which promotes social integration raising people's acceptance of each other. Accordingly, people's sense of safety increases. This process is like a chain effect (see figure 1) that starts when designing or changing places in a way that motivates people to want to use them. Physical changes in the environment function as a tool that can affect people's perception and relationship to the place (Ghavampour & Vale 2019), and therein their perceived safety (Sreetheran & van den Bosch 2014:16).

Figure 1. Illustrating the chain effect of place activation and its impact on safety.

Purpose and question

The purpose of this thesis is to investigate how place activation, both temporary and long term, can affect safety in public spaces. The aim is to develop and critically discuss place activating design guidelines that do not require major changes to the already designed public space. To achieve this, the following research question has been addressed:

What place activating guidelines that promote use and social integration can be applied to increase safety in a designed outdoor environment?

Method

The research question is answered through literature studies and analyses of reference objects. The creation of place activating and safety-enhancing design guidelines has involved gathering knowledge from both theory and practical examples (Prominski 2016: 195–196). The central methodologies in this thesis are based on an adapted evidence-based design process (Brown & Corry 2011) which has been complemented by analyses of paradigmatic cases (Flyvbjerg 2006: 230).

Literature overview - The impact of place activation on safety

Research show that factors such as the design of the place, its aesthetics, facilities, management (Ahirrao & Khan 2021b: 13), location in the city (Yates 2021: 48; Malone 2002: 165), accessibility (Sjöberg & Nygren 2021: 1260), climate (Costamagna et al. 2019: 131) and users (Lidskog 2006: 132–138) have a significant impact on people's use and perception of a place. A well-functioning public space has an inviting design that considers the needs of users and that enables social interactions (Cattell et al. 2008: 556). A climate-adapted design enables people to voluntarily stay and spend more time outside regardless of the weather (Sim 2019: 174–176). Taking care of the public space through management, such as garbage collection, and maintenance, such as repairing broken equipment, affects the users' well-being and perception of the site in a positive way (Hur & Nasar 2014:192).

People are attracted to areas with mixed functions where many varied activities take place at all times of the day (Gehl 2010: 99). Mixed functions contribute to a lively place, which makes it safe (Listerborn 2000: 13). Research show that the presence of people in public environments generally increases safety (Bain et al. 2012: 13; Gehl 2010: 91; Listerborn 2000: 13; Mehta 2014: 60; Sayin et al. 2015: 343).

Place activation presupposes that the measures and changes are what users need and want. Changes in the furnishing of the outdoor environment, which satisfy the users' wishes of comfort and functionality, contribute to positive effects of the use of the public space (Bain et al. 2012: 70–71). It can be fundamental elements such as benches, plantings, and weather protection (Bain et al. 2012: 70) to enable use of the outdoor environment all year round (Ahirrao & Khan 2021a:28; Costamagna et al. 2019:138; Gehl 2011: 173–180). Establishing community programmes or other events can enable socialisation in the public space and increase social integration (Enssle & Kabisch 2020: 42). This can also be achieved by implementing playful elements that attract a diversity of people (Bain et al. 2012:160).

Analysis of reference objects

Four reference objects were studied: Sommar i Tensta (a summer project), Flemingsbergsparken, Vasaparken and Lerdammsparken. These conclusions were identified based on the analyses:

- The lack of weather-protecting elements limits outdoor use.
- When planning outdoor activities, all weather conditions need to be considered, to engage people to use the public space regardless of the weather.
- Arranged activities need to be interesting for the users to participate.
- Temporary installations or activities can increase the use of the outdoor environment, but only temporarily. For the increased use to be long lasting, arrangements need to be made regularly, without limiting other everyday activities on the site.
- The lack of a variety of seating options, such as movable and accessible seating, can limit the comfort of outdoor environments.
- Temporary arrangements and functions (e.g. food trucks) can advantageously be implemented on flexible (non-programmed) spaces.
- On quiet areas or spaces that are intended for quiet activities, the focus can lie on comfort-creating elements.
- With playful lighting, both functionality and aesthetic values can be achieved.
- All seasons need to be considered when installing equipment in public spaces, for them to be useable all year round.
- A variety of play equipment in a public space can attract different users, engage movement and promote social play.
- Winter activities, such as ice skating and sledding, enable lively use during the cold and dark season.
- Park organisations, which lend play materials and arrange activities, allow for an increased use of public spaces.
- Areas for non-programmed play can promote spontaneous play.
- Collaborations between stakeholders can create effective changes in an outdoor environment.
- Place activating measures can be applied without affecting the existing character of nature areas by implementing changes that use the site's materials or other material deemed appropriate.

Results - Place activating design guidelines

This thesis produced place activating design guidelines that include simple material additions and arrangements that are of great importance for people's well-being and their use of the outdoor environment, which in turn set the foundation for a safe place. The following design guidelines were identified:

- A variety of seating options for use all year round
- Weather protection for equipment whose use is restricted by certain weather conditions
- Lighting for functionality and aesthetics of the outdoor environment
- Promoting playfulness in the outdoor environment
- Other functional means for user satisfaction
- Encouraging users for clean public spaces
- Decorating with greenery and other elements

Figure 2. Heated seatings for comfortable use during cold winters.

Figure 3. Nature inspired seating space suitable for the character of nature areas.

Figure 4. Playful lighting can contribute to both functional and aesthetic values.

Figure 5. Winter activities such as ice skating encourage liveliness during the winter season.

Figure 6. Bulletin boards can be used to inform people about community programmes, events etc.

Figure 7. Winter decorations, consisting of lights and plants, of a square in Stockholm to make it more inviting.

Discussion and conclusion

The place activating design guidelines presents a selection of ideas to guide planners, designers and decision makers in their work with increasing safety through place activation as a method. The guidelines can be applied to already designed environments that are difficult to change. They can also be applied when designing and refurbishing outdoor environments to create safer public spaces.

A significant factor that affects the work with safety in public spaces is that it requires collaborations between different disciplines to be able to deal with the underlying causes of people's insecurity. Despite the many possibilities of the design guidelines, they can not solve all the insecurity that people experience in public spaces. There are underlying causes of insecurity that can be difficult to manage through place activation and which instead require other efforts such as improving the welfare system (e.g. Justitiedepartementet 2017:11), which falls outside the scope of the landscape architecture profession.

Place activation can be an effective method of increasing people's safety in public spaces. The thesis has shown how fundamental means are important for the social context in public spaces. Therefore, an important lesson has been not to underestimate the importance of these elements for a safe environment that satisfies users' needs and wishes.

Sammanfattning

Otrygghet i utemiljöer är ett socialt problem som fått allt större fokus inom landskapsarkitektur vid planering och gestaltning av offentliga rum. Trygghet genom *platsaktivering* är en metod som går ut på att stödja det sociala livet i redan gestaltade utemiljöer. Detta sker genom att först aktivera platser med medel som lockar människor till dess användning. I sin tur ökar sociala aktiviteter och interaktioner vilket främjar social integrering där människors acceptans av varandra ökar. Därmed höjs även människors trygghetskänsla. Denna process är lik en kedjeeffekt som tar fart vid utformning eller förändring av platser på ett sätt som lockar människor till att uppehålla sig där.

Arbetets frågeställning ”*Vilka platsaktiverande riktlinjer som främjar användning och social integrering kan tillämpas för att öka tryggheten i en gestaltad utemiljö?*” besvaras genom litteraturstudier och analyser av referensobjekt. Genom kunskapsinsamling från både teori och praktik har arbetets ämne, som har begränsad forskning, kunnat behandlas. Arbetets litteraturöversikt och referensobjektanalyser har satt grunden för framtagning av gestaltningsriktlinjer som skapar möjligheter för ökad användning av utemiljön som igångsätter platsaktiveringens kedjeeffekt.

Detta arbete tar fram platsaktiverande och trygghetsskapande gestaltningsriktlinjer som inte kräver stora förändringar av det redan gestaltade offentliga rummet. Riktlinjerna innefattar enkla fysiska tillägg och arrangemang som har stor betydelse för människors trivsel och användning av utemiljön, vilket sätter grund för en trygg plats. Arbetet identifierar dessa riktlinjer:

- En variation av sittmöjligheter för användning året runt
- Väderskydd till utrustning vars användning begränsas av vissa väderlekar
- Belysning för utemiljöns funktion och estetik
- Främjande av lekfullhet i utemiljön
- Övriga funktionella medel för användarnas tillfredsställelse
- Engagera till renhållning av det offentliga rummet
- Utsmyckning med grönska och andra element

Arbetet är framtaget för att uppmärksamma om platsaktiveringens möjligheter att främja samt öka trygghet. Riktlinjerna ska fungera som en idébank för att vägleda planerare, gestaltare och beslutsfattare i trygghetsarbete med platsaktivering som metod.

Introduktion

Trygghet och socialt liv i de offentliga rummen

I Sverige läggs allt större fokus på att städernas offentliga rum ska vara attraktiva och trygga platser för alla. De senaste åren har Sveriges kommuner gjort satsningar på att öka tryggheten i deras utemiljöer. Exempel på strategier som Stockholms stad arbetar med är brottsförebyggande arbete, platssamverkan och temporär arkitektur (Stockholms stad 2021a). Strävan efter att alla människor ska känna sig välkomna och trygga i de offentliga rummen (Stockholms stad 2021a) bjuder på komplexa men viktiga frågor. En av frågorna, som mitt arbete berör, är att människans trygghet i en miljö är individuell och definieras på olika sätt. Exempelvis kan en mycket livlig plats upplevas lika obehaglig som en ödslig plats (Listerborn 2000:8, 43). Detta sätter vikt på att stadsplanerare, arkitekter och landskapsarkitekter är medvetna om detta komplexa problem för att skapa trygga platser som många vill vistas på.

En strategi för att hantera urbana sociala problem som otrygghet är *platsskapande* (Aravot 2002:204) som på senare år använts runt om i världen (Shaw & Montana 2016:167) för att utveckla meningsfulla miljöer för människor (Ghavampour & Vale 2019). Platsskapande utgår från att sådana miljöer skapas av sociala interaktioner och aktiviteter (Ghavampour & Vale 2019), vilket delar samma utgångspunkt som *platsaktivering* (Cilliers et al. 2015:1371,1372). Ghavampour och Vale (2019) nämner att störst vikt ofta läggs på den fysiska utformningen av offentliga rum i tro att det genererar sociala kontext och en känsla av relation till platsen. De argumenterar att även om det i den fysiska miljön som socialisering sker så är den inte det mest avgörande för en betydelsefull plats. Lika mycket vikt behöver läggas på vad som sker i den fysiska miljön och hur det skapar viktiga minnen för människan, som då tillför mening till platsen (Ghavampour & Vale 2019). Cilliers et al. (2015:1370) föreslår att det sociala livet i befintliga offentliga rum kan främjas genom att utveckla fler möjligheter som stärker sociala aktiviteter och levandegör miljöerna, som i sin tur förbättrar användningen av dem. Gehl (2010:198–205) bidrar med ett likartat resonemang: att den byggda strukturen behöver planeras runt det sociala livet för en lyckad stad och inte tvärtom.

Fysiska åtgärder i miljön fungerar som ett verktyg som kan påverka människans relation till platsen (Ghavampour & Vale 2019), och däri hennes upplevelse av trygghet (Sreetheran & van den Bosch 2014:16). Ghavampour och Vale (2019) betonar att förbättring av en miljö kräver lösningar anpassade till platsen och som

PLATSSKAPANDEMODELLEN

Platsskapande kan ha olika definitioner eftersom begreppet vuxit fram sedan några decennier tillbaka, och fortsätter än idag att utvecklas (Ghavampour & Vale 2019). Många teorier och modeller finns att utgå från som påstår att uppnå lyckade platser som har betydelse för människan. En av modellerna innefattar att platsskapande utgår från att betydelsefulla miljöer skapas av sociala interaktioner och aktiviteter (Ghavampour & Vale 2019).

JÄMFÖRELSE MELLAN PLATS AKTIVERING & PLATSSKAPANDE

Cilliers et al. (2015:1371–1372) nämner att platsaktivering bygger på platsskapande eftersom de delar samma utgångspunkt: sociala aktiviteter och interaktioner formar det offentliga rummet. Skillnaden mellan platsskapande och platsaktivering är att den sistnämnda specifikt fokuserar på att förstärka sociala aktiviteter och interaktioner samt att den kan tillämpas på fler skalor än enbart den lokala (Cilliers et al. 2015:1371).

behandlar den lokala nivån, där hänsyn till människors behov och önskemål tas i beaktning. Detta kräver en medvetenhet kring att platser ständigt utvecklas i takt med förändringar i fysiska karaktärer, väderförhållanden, verksamheter och individer (Platt & Medway 2022:106), vilket innebär att lösningar vid miljöförbättringar måste kunna anpassas till detta (Platt & Medway 2022:115). Gehl (2011:91) instämmer om vikten av att arbeta med den lokala skalan, för att utveckla och stödja socialt liv. När sociala interaktioner stöds kommer den sociala integreringen främjas och därmed även trygghetskänslan (Lidskog 2006:111,126,131; Listerborn 2000:13; Sjöberg & Nygren 2021:1262–1263).

Mitt intresse för platsaktivering och dess påverkan på trygghet uppstod under ett platssamverkansprojekt i min hemort, Tensta, som jag arbetade med sommaren 2021. Sådana projekt handlar om att samverka med olika aktörer (föreningar, polisen, civilsamhället med mera) för att arbeta med brottsförebyggande och trygghetsskapande åtgärder på en plats. Projektet initierades eftersom Tensta, en förort i nordvästra Stockholm, beskrivs ha ”särskild brotts- och ordningsproblematik som har en negativ inverkan på tryggheten för de boende” (Brå 2016:7) och är enligt polisens bedömning ett särskilt utsatt område (Polismyndigheten 2021:19). Plats-samverkansprojektet som initierades av Stockholms stad omfattades av deras mål att ”inte ha några särskilt utsatta eller utsatta områden samt halvera otryggheten från år 2020 till år 2025” (Stockholms stad 2022). Som projektpersonal arbetade jag med att aktivera några av utemiljöerna, utifrån ett förutbestämt program av tillfälliga installationer och aktiviteter, i syfte att öka tryggheten genom att locka människor att uppehålla sig där. Programmet planerades med hjälp av stadsdelsförvaltningens förenings-, kultur- och preventionssamordnare och omfattade exempelvis gratis idrottsaktiviteter och konstutställningar för besökarna att ta del av. För mig var det dock oklart hur trygghet genom platsaktivering skulle uppnås av projektets program. *Hur ska platser aktiveras för att öka trygghet?* Det är en fråga jag reflekterar över i mitt arbete genom att ta fram och kritiskt diskutera platsaktiverande gestaltungsriktlinjer för trygga utemiljöer.

Idag saknas platsaktiverande gestaltungsriktlinjer som stödjer socialt liv i syfte att öka trygghet i de offentliga rummen. Listerborn (2000:8) nämner svårigheten med att översiktligt planera för trygga miljöer, eftersom kartor och modeller inte säger så mycket om människors upplevda trygghet när de rör sig i en viss plats. Hon lyfter även att det finns grundläggande faktorer till otrygghet i de offentliga rummen som är svåra att förändra, exempelvis befintlig stadsstruktur (Listerborn 2000:49). Jag argumenterar därför för framtagning av platsaktiverande gestaltungsriktlinjer som är trygghetsskapande och som omfattar enkla åtgärder för att kunna tillämpas på redan befintliga platser. Sådana gestaltungsriktlinjer kan fungera som en idébank för möjliga åtgärder, och som kanske även kan stödja upprustning eller utformning av nya miljöer. Carmona (2019:58) konstaterar att det finns ett värde och behov av välgrundade riktlinjer som kan tillämpas på olika offentliga rum. Han menar att riktlinjer baserade på forskning kan vägleda planerare och gestaltare till att utveckla

välfungerande offentliga rum (Carmona 2019:47,57). Vidare betonar han vikten av att planerare och gestaltare själva behöver bedöma användbarheten av riktlinjerna för att tillämpas på specifika platser (Carmona 2019:57).

RIKTLINJE ELLER PRINCIP?

En riktlinje omfattar en anvisning för hur en uppgift ska utföras (SO 2021a) så att målet inom den uppnås. I jämförelse innefattar princip en ”regel som ofta utgör norm för handlande eller dylikt” (SO 2021b). Samtidigt används begreppen riktlinje och princip för att definiera varandra:

[Riktlinje:] bildl. anv. av riktlinje som anger riktningen för en värksamhet [sic!] l. en utveckling o. d.; stundom: *princip* [min kursivering], stundom: grunddrag. (SAOB *riktlinje*, tryckår 1958)

[Princip:] om den teoretiska grundvalen l. de allmänna grunderna l. (huvud)*riktlinjerna* [min kursivering] för utformningen av ngt praktiskt. (SAOB *princip*, sbst., 3 c, tryckår 1954)

Även om begreppen kan vara synonymer till varandra har jag valt att kalla åtgärderna som tas fram i detta arbete för gestaltungsriktlinjer. Detta med anledning av att åtgärderna ska fungera som anvisningar för hur trygghet kan uppnås genom platsaktivering, vilket går ihop med definitionen av riktlinje.

Syfte och mål

Syftet med arbetet är att undersöka hur platsaktivering, både temporär och långvarig, kan påverka tryggheten i offentliga rum. Målet är att utveckla och kritiskt diskutera platsaktiverande gestaltungsriktlinjer som inte kräver stora förändringar av det redan gestaltade offentliga rummet. Gestaltungsriktlinjerna ska fungera som grund till trygghetsskapande insatser för kommuner, stadsdelar och verksamheter.

Frågeställning

Vilka platsaktiverande riktlinjer som främjar användning och social integrering kan tillämpas för att öka tryggheten i en gestaltad utemiljö?

Målgrupp

Utöver akademiker och yrkesverksamma landskapsarkitekter som är intresserade av ämnet riktas arbetet även till kommuner, stadsdelsförvaltningar och andra verksamheter. Även övriga personer som tycker det är intressant att läsa om hur tryggare utemiljöer kan skapas med hjälp av enkla platsaktiverande åtgärder är en målgrupp.

Trygghet genom platsaktivering? - Begrepp och avgränsningar

Det här arbetet fokuserar på hur ökad trygghet i de offentliga rummen kan uppnås med hjälp av aktiverandet av dem. För att kunna utveckla trygghetsskapande gestaltungsriktlinjer behöver begreppet trygghet introduceras samt hur detta arbete förhåller sig till det redogöras. Vidare behandlar avsnittet vad platsaktivering innebär för detta arbete och dess samband till trygghet.

En viktig notering är att detta arbete endast behandlar trygghet som har koppling till offentliga utomhusmiljöer och som är möjlig att påverka med platsaktivering (detta behandlas mer i detalj i delavsnittet *Platsaktiveringens begränsningar*). Trygghet genom platsaktivering är en metod som satsar på indirekt och stegvis påverkan. Den går ut på att först aktivera platser med medel som lockar människor till dess användning vilket i sin tur ökar sociala aktiviteter och interaktioner (Cilliers et al. 2015:1371). Detta i sin tur kan främja den sociala integreringen där människors acceptans av varandra ökar och därmed höjer trygghetskänslan (Lidskog 2006:111,126,131; Listerborn 2000:13; Sjöberg & Nygren 2021:1262–1263). Denna process är lik en kedjeeffekt (se figur 7), som tar fart vid att utforma eller förändra platser för att locka människor att uppehålla sig där. Jag är medveten om att andra aspekter än utformningen av offentliga rum påverkar trygghet. Listerborn (2000:8) tar exempelvis upp fysiska rum (stadens struktur och gestaltning), mentala rum (individuers erfarenheter och förståelse) och sociala rum (samspel och relation mellan människor) som kan ha inverkan på individuers trygghet. Dessa aspekter, fysiska, mentala och sociala, anser hon är sammanlänkande och svåra att hålla isär.

Figur 8. Illustration av kedjeeffekten och hur platsaktivering påverkar trygghet.

Det förekommer en begreppsproblematik som skapar förvirring kring ordet trygghet och vad det innebär (Litzén 2006:27; Uittenbogaard et al. 2018:17). Trygghet kan definieras på många sätt (Sandberg et al. 2017:4; Litzén 2006:47) och har visat sig betyda olika för olika människor (Uittenbogaard et al. 2018:17; Mallén 2005:94–96). Vanligtvis kopplas otrygghet till andra begrepp som oro och risk men dessa anses inte vara synonymer (Heber 2007:24; Uittenbogaard et al. 2018:17). Till det betonar Uittenbogaard et al. (2018:19) att "en svårighet med begreppen otrygghet, oro och rädsla är att de inte representerar sammanhållna välstrukturerade begrepp utan snarare består av mycket komplexa uppsättningar av känslor och attityder, samtidigt som de inte har skiljts tillräckligt mycket åt". På samma spår är Dolmén (2002:158) samt Bursik och Grasmick (2001:102) som lyfter problemet med att blanda begreppen, något som kan orsaka oklarheter i exempelvis trygghetsmätningar.

Forskning kring trygghet i fysiska miljöer kopplas ofta till brott och säkerhet men visar sig utgå från olika definitioner. Exempelvis definierar Sandberg et al. (2017:5) "att trygghet handlar om att förhålla sig till upplevda risker" och Mallén (2005:13) förklarar trygghet som "frånvaron av rädsla för brott". Jansson et al. (2013:127) bygger vidare på Malléns definition med att otrygghet är individens rädsla för att utsättas för brott men att det kan ha fler bakomliggande orsaker. De menar att upplevelsen av otrygghet kan uppstå av individuella (egna erfarenheter och uppfattningar), sociala (t.ex. kulturella tillhörigheter) och fysiska (utformning, struktur) faktorer i utemiljön (Jansson et al. 2013:131). De bakomliggande orsakerna till otrygghet som Jansson et al. (2013) nämner har likheter till Listerborns (2000:8) aspekter: fysiska, mentala och sociala. För Litzén (2006:27) innebär trygghet en känsla som ofta är situationsbaserad. Han anser att begreppet har två dimensioner: en riskuppfattning (som beror på olika aspekter, t.ex. trovärdigheten i risken och individens upplevda sårbarhet), samt den känsla som uppkommer från den. Enligt Uittenbogaard et al. (2018:17) är det viktigt att skilja mellan säkerhet och trygghet: "Säkerhet definieras som den faktiska risken att utsättas för brott och ordningsstörningar, medan *trygghet* är individens upplevelse av säkerheten/risken" (kursiv i originalet). Av dessa begreppsdefinitioner framgår det att alla talar om en individuell effekt, som kan utlösas av olika anledningar, snarare än något konkret som är enkelt att mäta.

Majoriteten av definitionerna ovan innefattar en koppling mellan trygghet och brott (eller frånvaron av det). Forskning visar dock att (o)trygghet och brott har endast en tvetydig koppling (se t.ex. Bursik & Grasmick, 2001:102; Hale 1996; Lidskog 2006:175; Lorenc et al. 2012:762; Uittenbogaard et al. 2018:27). Till detta förklarar Hale (1996:81) att hög otrygghet på en plats inte nödvändigtvis förekommer där hög brottslighet sker. Vidare menar han att människors otrygghet i offentliga rum, som forskare ofta kopplat till individers rädsla för att utsättas för brott, omfattas faktiskt mestadels av generell oro om deras liv (Hale 1996:120, 131). Hans studie visade exempelvis att människor som upplevde hög otrygghet, framför allt kvinnor och äldre, hade lägst risk att utsättas för brott (Hale 1996:80). Sådana forskningsresultat har således drivit diskussioner kring brottsförebyggande arbete och dess mål om trygghetsskapande (se t.ex. Uittenbogaard et al. 2018:55–57; Lidskog 2006). I Sverige, och flera andra länder, används exempelvis *Crime prevention through environmental design* (CPTED) som metod för brottsprevention och trygghetsskapande i offentliga miljöer. Metoden fokuserar på fysisk utformning av offentliga miljöer och används i både övergripande och lokal skala (Brå 2022). Det betyder att CPTED-åtgärder omfattar både stora insatser i stadsplanering och mindre insatser som fokuserar på specifika platser. Enligt Brå (2022) har CPTED utvecklats till att även omfatta åtgärder som gör offentliga platser mer attraktiva att vistas på. Brå (2022) nämner att det kan exempelvis handla om att skapa en samhörighetskänsla och starkare sammanhållning bland människorna som rör sig i och kring de offentliga rummen. Denna utveckling tycker jag har starka kopplingar till vad Ghavampour och Vale (2019) förespråkar om platsskapande. Dock menar Uittenbogaard et al. (2018:57) samt Wikström och Torstensson (1997:19) att brottsprevention och

Trygghetsinsats ≠ brottsprevention

trygghetsskapande, som CPTED omfattar, är två olika mål som behöver separeras. Wikström och Torstensson (1997:19) nämner att ”lyckade brottspreventiva åtgärder kan vara trygghetsskapande, men inte nödvändigtvis är det, och omvänt, åtgärder kan vara trygghetsskapande utan att vara brottspreventiva”. Mitt arbete fokuserar på trygghetsskapande åtgärder och inte brottsprevention, även om arbetets gestaltungsriktlinjer har viss möjlighet att förhindra eller minska brottslighet.

Möjligheten för att i detta arbete bidra till ökad trygghet med platsaktiverande gestaltungsriktlinjer beror på vilken definition av trygghet jag utgår från. Arbetet tar avstamp i platsskapandemodellen där både sociala interaktioner, aktiviteter och fysisk miljö spelar roll för en välfungerande meningsfull plats. Människorna behöver således känna sig trygga i att vistas i en fysisk miljö, ägna sig åt aktiviteter och öppna upp för interaktioner. Denna trygghet berör alla aspekter, fysiska, mentala och sociala, som Listerborn (2000:8) skriver om, vilket är för stort och komplext att behandla djupgående här. **Utgångspunkten för arbetet är att öka trygghet genom att motivera människor till att vilja använda de offentliga rummen. Detta görs genom att aktivera platserna.** Ju fler som vistas ute desto fler motiveras till att också göra det (Listerborn 2000:13; Gehl 2010:98).

Definitionen för platsaktivering är tydlig: det är en metod inom stadsplanering och arkitektur vars huvudfokus är att skapa levande offentliga rum i enlighet med platsskapandemodellen (Cilliers et al. 2015:1367,1371). Hur platsaktivering ska tillämpas på redan gestaltade miljöer är dock mindre tydligt. Enligt Cilliers et al. (2015:1373) kan platsaktivering tillämpas på tre skalor: övergripande (”city-scale”), närområde (”neighbourhood-scale”) och lokal nivå (”site-scale”). Endast en av skalorna, den lokala nivån, är relevant för att besvara min frågeställning som fokuserar på gestaltade platsspecifika miljöer. Med utgångspunkt från Cilliers et al. (2015) har Ahirrao och Khan (2021a:5226) vidareutvecklat platsaktivering genom att behandla de tre skalorna mer ingående. Deras modell är mer utförlig och användbar i mitt fall. De delar in platsaktivering i sju aspekter som varsin behandlar passande skala, ”Livability”, ”Sustainability”, ”Successful spaces”, ”Place-making”, ”New urbanism”, ”Green planning intervention”, och ”Public realm” (Ahirrao & Khan 2021a:5226). Endast aspekterna ”Successful spaces”, ”Place-making” och ”Public realm” (Ahirrao & Khan 2021a:5226) är relevanta i mitt arbete för att de behandlar lokal nivå, inriktar sig på sociala aspekter (användarvänlighet, trygghet, interaktioner etc.) och går att påverka med enkla medel.

VARFÖR SOCIALT FOKUS OCH HUR HANTERAS DET?

Otrygghet i de offentliga rummen är ett *socialt* problem som uppstår av ett komplext samspel mellan individuella, sociala och fysiska faktorer (Sreetheran & van den Bosch 2014:16; Listerborn 2000:8). Sreetheran och van den Bosch (2014:16) menar att det finns ett samband mellan faktorerna och människans upplevelse av trygghet: exempelvis kan en individs upplevda sårbarhet (på grund av *individuella faktorer*) påverka hur ofta individen besöker en utemiljö (*social faktor*) som saknar god belysning (*fysisk faktor*), vilket sätter grund för hur trygg individen skulle uppleva platsen. I det exemplet antyds att fysiska faktorer, som god belysning, kan påverka sociala faktorer, som utomhusanvändningen, vilket i sin tur kan påverka människans trygghet när hon rör sig i utemiljön.

”Successful spaces” behandlar skalorna närområde och lokal nivå. Aspekten fokuserar på att bidra platser med estetiska och funktionella medel för att främja välbefinnande och förbättra individers användning samt upplevelse av utemiljöer (Ahirrao & Khan 2021a:5228). ”Place-making” behandlar även skalorna närområde och lokal nivå. Aspekten fokuserar på att engagera individer i de offentliga rummen genom att möjliggöra för både aktiva och passiva aktiviteter, införa arrangemang samt medel som lockar till längre vistelser (Ahirrao & Khan 2021a:5228,5229). ”Public realm” behandlar också skalorna närområde och lokal nivå. Aspekten fokuserar på att stötta social integrering genom lekfulla medel som uppmuntrar möten och delaktighet i de offentliga rummen. Dessutom stödjer aspekten lokal kultur och konst för att framhäva platsens karaktär (Ahirrao & Khan 2021a:5229).

Utifrån Ahirrao och Khan (2021a) definierade jag egna utgångspunkter för platsaktivering som är tillämpningsbara i mitt arbete. Mitt arbete utgår från att aktivering av platser innebär att:

- bistå med möjligheter till både aktiva och passiva aktiviteter året runt,
- bistå med estetiska och funktionella medel som bidrar till ökad användning och mentalt välbefinnande samt att
- bistå med lekfulla medel som främjar sociala interaktioner.

INDIKATORER PÅ UTGÅNGSPUNKTERNA

Aktiviteter kan indelas i två typer: aktiva och passiva. Den förstnämnda typen omfattar fysiska aktiviteter som utemiljöer kan uppmuntra till genom exempelvis sportytor, lekutrustning och ytor för friare lek. Passiva aktiviteter omfattar å andra sidan inte rörelser (till exempel att sitta och observera, solbada etc.) vilket utemiljöer kan stödja genom exempelvis mötesplatser, sittplatser och utsikter. (Ahirrao & Khan 2021a:5242)

Estetiska och funktionella medel omfattar tilltalande element för besökare i det offentliga rummet (Ahirrao & Khan 2021b:3). Det kan exempelvis handla om utsmyckningar som skulpturer (Ahirrao & Khan 2021a:5252) och grundläggande bekvämligheter som väderskydd (Ahirrao & Khan 2021b:3).

Lekfulla medel som främjar sociala interaktioner i det offentliga rummet omfattar aktiviteter och element som lockar en variation av människor och uppmuntrar dem att socialisera (Ahirrao & Khan 2021b:3).

Tematiskt avgränsas detta arbete till att fokusera på platsaktivering som metod för att öka trygghet i utemiljöer. Resultatet, i form av gestaltungsriktlinjer, avgränsas till att innefatta enkla fysiska tillägg och arrangemang för att kunna tillämpas på en variation av platser med olika ekonomiska budgetar. Tidsmässigt avgränsas arbetets litteraturoversikt till att omfatta sökningsresultat från 1990 till aktuell tid vid genomförande av detta examensarbete. Anledningen är att trygghetsskapande åtgärder fått ökad uppmärksamhet under 1990-talet i framför allt Sverige, vilket utvecklat teorier, utredningar och rapporter (se t.ex. Lidskog & Persson 2012:298; Lidskog 2006; Listerborn 2000; Brå 2017).

Metod och material

Det är viktigt att landskapsarkitektur är evidensbaserad, det vill säga utgå från kunskap och fakta, för att vara trovärdig (Brown & Corry 2011). Landskapsarkitektens rekommendationer, beslut och gestaltungsförslag kan inte baseras på antaganden för det kan ha påtagliga konsekvenser för människor (och andra organismer) (Brown & Corry 2011). Det känns därför befogat att mitt arbete som behandlar människors trygghet i offentliga miljöer, något som jag belyst innan som komplext och svårdefinierat, utgår från etablerade studier och forskning för att ta fram och diskutera platsaktiverande, trygghetsskapande gestaltungsriktlinjer. Framtagning av gestaltungsriktlinjer förutsätter att de utgår från en kunskapsbas (Prominski 2016), vilket går bra ihop med Brown och Corrys (2011) tillvägagångssätt. Prominski (2016:195–196) inkluderar även studier av referensobjekt för att stödja kunskapsbasen vid framtagning av gestaltungsriktlinjer. Vidare betonar han fördelarna med gestaltungsriktlinjer, att dessa kan utgöra en grund som stödjer designprocessen och vägleder gestaltaren i sitt sökande efter platsanpassade lösningar. Han menar att eftersom gestaltungsriktlinjer är generella kan de tillämpas på alla situationer, med utrymme för individuell kreativitet. Mot den bakgrunden har jag bedömt dessa metodval passande för mitt arbete.

Min metod utgår från en evidensbaserad designprocess som anpassats efter arbetets syfte och ämnesområde (trygghet genom platsaktivering). Brown och Corry (2011) formulerar fyra punkter för en evidensbaserad designprocess och som utgår från grundtankar av Milburn et al. (2003):

1. Formulera en tydlig problemfråga eller målbild, kan vara egen eller en klients efterfrågan
2. Söka efter relevant vetenskaplig litteratur
3. Förhålla sig kritiskt till litteraturen och utvärdera dess giltighet och användbarhet
4. Sammanställa och tillämpa resultatet från litteraturen på det formulerade problemet

Syftet och frågeställningen i detta arbete utgör den första punkten. Den andra och tredje punkten genomfördes vid utveckling av arbetets litteraturoversikt. Vetenskapligt granskade artiklar, avhandlingar och böcker kring landskapsarkitektur, stadsplanering, psykologi, sociologi och kriminologi användes. Detta eftersom arbetet med trygghet i offentliga miljöer kräver en bredare förståelse och medvetenhet än att enbart utgå från ett landskapsarkitektur- eller stadsplaneringsperspektiv (se avsnitt *Platsaktiveringens påverkan på trygghet*). Därför utfördes sökning av artiklar i olika vetenskapliga databaser som *Scopus* och *PubMed* för kunskapsinsamling om trygghet och användning av utemiljöer utifrån olika ämnesområden. Urvalskriterierna sträckte sig från ämnen kring trygghet, platsaktivering, social integrering i offentliga rum till ökad användning och lekfullhet

i utemiljöer. Genomförandet av den tredje punkten omfattade en filtrering av sökresultatet utifrån arbetets tidsmässiga avgränsning för att behandla aktuell forskning och ta hänsyn till att samhällen över tid förändras (se t.ex. Platt & Medway 2022:106; Listerborn 2002:37). Därefter selekterades litteraturen utifrån dess trovärdighet och transparens genom att granska språkbruket, metodvalen och vilka typer av källor som använts. Den fjärde punkten tillämpades genom att avsluta de centrala metodmomenten i arbetet med en punktlista av slutsatser som senare utvecklats till gestaltungsriktlinjer.

De centrala metodmomenten bestod av en litteraturoversikt och en studie av fyra referensobjekt. Prominski (2016:196) uppger att problemfrågan och kunskapsbasen (en litteraturoversikt i mitt fall) utgör en grund till olika kriterier som används för att välja *best-practice examples* (referensobjekt av bästa praxis) eller praktiskt prova olika förslag. Han talar om att samla idéer, aspekter och förslag genom dessa referensobjekt eller testförslag. Det hade varit idealt att utföra praktiska prövningar i mitt arbete för att ta fram gestaltungsriktlinjer som visar sig fungera i praktiken. Det råder sannerligen en brist på forskning kring hur enkla fysiska förändringar kan bidra till livligare utemiljöer och påverka människors aktiviteter, användning samt trygghet (se t.ex. Mehta 2014:57; Anderson et al. 2016:687; Navarrete-Hernandez et al. 2021:2). Dock är det en komplex process att tillämpa åtgärder i en fysisk miljö och sedan utvärdera resultatet (Pawlowski et al. 2017:2). Pawlowski et al. (2017:2) menar att det är tidskrävande, kostsamt och kräver innovativa metoder samt samarbete mellan olika aktörer. Med dessa faktorer, som jag saknar, var det därför inte möjligt för mig att utföra praktiska prövningar av olika förslag.

Trots att studier av referensobjekt inte omfattas av Brown och Corrys (2011) punkter för en evidensbaserad designprocess valde jag att ändå utföra det. Anledningen är, som jag tagit upp tidigare, bristen på forskning om platsaktiverande riktlinjer för ökad trygghet. Navarrete-Hernandez et al. (2021:2) nämner att denna begränsning i forskning försvårar för planerare och gestaltare att fatta beslut som ger önskvärda resultat i de offentliga rummen. Enligt Flyvbjerg (2006:221) finns ett missförstånd om att teoretisk kunskap har högre värde än kunskap från praktiken. Han tillägger att ämnen som ingår i samhällsvetenskap, vilken trygghet gör, kräver både en teoretisk och praktisk grund (Flyvbjerg 2006:241). Till det förklarar han att samhällsvetenskapliga teorier inte är omfattande och går inte att fastslå:

Social science has not succeeded in producing general, context-independent theory [the kind of knowledge that forms the basis of textbooks and computers, Flyvbjerg 2006:222] and, thus, has in the final instance nothing else to offer than concrete, context-dependent knowledge. And the case study is especially well suited to produce this knowledge. (Flyvbjerg 2006:223)

Det innebär exempelvis att studier av människors sociala beteenden (ingår i en samhällsvetenskaplig disciplin), som är relevant för trygghetsarbete, är svår att

fastställa eftersom beteende inte alltid kan förutsägas och förklaras. På grund av detta valde jag att studera referensobjekt för att samla kunskap som knappt, om inte alls, finns att hitta i vetenskapliga studier. Således kompletterar referensobjekten litteraturöversikten och ger förslag till gestaltungsriktlinjerna.

Jag valde att studera två referensobjekt som utgår från platsaktivering: *Sommar i Tensta* och *Flemingsbergsparken*, och två andra som inte uttryckligen gör det: *Vasaparken* och *Lerdammsparken* (se tabell 1). **Analysen av referensobjekten har som funktion att komplettera litteraturöversikten för att stödja framtagningen och kritiska diskussionen av platsaktiverande gestaltungsriktlinjer som möjliggör ökad trygghet.** Med detta ändamål i bakgrunden valde jag att studera referensobjekt som Flyvbjerg (2006: 230, 232) kategoriserar som *paradigmatiska fall*: referenser som har en allmän relevans till en given problemformulering och som utgör värdefulla prototyper eller metaforer att studera. Det innebär exempelvis studie av en plats som gestaltats med utgångspunkt i platsaktivering, vilket utgör en relevant prototyp för exempel- och kunskapsinsamling till mitt arbete. Ett sådant exempel är Flemingsbergsparken i Stockholm, som jag valde att studera tillsammans med Sommar i Tensta, ett sommarprojekt som gick ut på att aktivera några utemiljöer i stadsdelen Tensta i Stockholm. Anledningen bakom antalet referensobjekt jag studerade är att paradigmatiska fall ingår i ett informationsorienterat urval som effektiviserar kunskapsinsamlingen från få referenser (Flyvbjerg 2006:230). Detta innebär att referensobjekten väljs utifrån informationen de förväntas besitta, och vid lämpligt val, kan tillräcklig kunskap för att besvara ett givet problem åstadkommas med att studera enstaka referensobjekt.

Tabell 1. Sammanfattad information om referensobjekten och hur de skiljer sig åt.

Referensobjekt	Sommar i Tensta	Flemingsbergsparken	Vasaparken	Lerdammsparken
Stad	Stockholm, nordväst	Stockholm, sydväst	Stockholm, central	Uppsala, nordöst
Placering i staden	Förort, central i Tensta	Nära anslutning till Flemingsbergs stadskärna	Stockholms innerstad	Förort, utkanten av Nyby
Karaktär	Urban	Urban med få inslag av skogskaraktär	Urban	Naturområde
Utmärkande drag	Tillfälliga platsaktiverande installationer och arrangemang.	Platsaktiverande gestaltning: funktioner och utrustning.	Funktioner, utrustning och vinterarrangemang.	Naturinspirerade funktioner och utrustning. Upprustning genom enkla åtgärder.

Dock upplevde jag inte att Sommar i Tensta och Flemingsbergsparken bidrog med tillräcklig kunskap för att ta fram gestaltungsriktlinjer som kan fungera på flera platser och aktivera dem året runt. Båda referensobjekten hade urbana karaktärer, vilket begränsade insamlingen av olika idéer som kan tillämpas på andra platser, till

exempel naturområden. Dessutom fann jag brister på hur dessa platser hålls aktiva under vinterårstiden, eftersom Sommar i Tensta saknar ett motsvarande program för vintern och Flemingsbergsparken har inte lockande möjligheter till vinteranvändning (se delavsnitt *Flemingsbergsparken*). Därför valde jag att studera ytterligare referensobjekt som kunde komplettera med aspekter som var bristfälliga i Sommar i Tensta och Flemingsbergsparken. Jag valde Vasaparken som jag bedömde var utmärkande i vinteraspekten samt naturområdet Lerdammsparken som genom enkla förändringar fått fler förutsättningar för aktiviteter. Båda dessa referensobjekt har uttryckligen inte beskrivits att de gestaltats med utgångspunkt i platsaktivering, men detta gör inte dem irrelevanta för mitt arbete. Både Vasaparken och Lerdammsparken uppfyller delar av utgångspunkterna för en aktiv plats samt bidrar med bland annat praktiska exempel på aspekter som är bristfälliga i Sommar i Tensta och Flemingsbergsparken. Detta gör dem relevanta att studera, och de omfattas av Flyvbjergs (2006) beskrivning av paradigmatiska fall.

De valda referensobjekten är inte utsedda som bästa praxis. Anledningen är att det knappt finns några utvärderade referensobjekt, varken i Sverige eller i resten av världen, med robust evidens om att de besitter önskvärda effekter (Pawłowski et al. 2017:2), vilket innebär att bästa praxis i mitt ämnesområde är svår att hitta, om inte omöjligt. Jag valde referensobjekt belägna i Uppland för möjligheten att besöka dem. Flyvbjerg (2006:233) menar att undersökaren (jag i detta fall) själv bedömer hur relevanta och värdefulla referensobjekten är för besvarandet av problemformuleringen. För att göra en sådan bedömning var det viktigt för mig att besöka och uppleva referensobjekten. Det är inte givet att alla offentliga rum och projekt är dokumenterade genom bilder, illustrationsplaner etcetera som är allmänt åtkomliga. Dessutom, som exempelvis Listerborn (2000:8) berör, är det inte enkelt för planerare och arkitekter (eller människor i allmänhet) att föreställa hur det är att vistas i en utemiljö med enbart bilder och kartor. Av dessa anledningar valde jag att studera referensobjekt som jag hade möjlighet att besöka inom tidsramen för detta arbete och med hänsyn till den rådande coronapandemin.

Analysen av referensobjekten utgick från utgångspunkterna för en aktiv plats (se *Trygghet genom platsaktivering? – Begrepp och avgränsningar*) samt litteraturoversikten som utgör kunskapsbasen kring faktorer som påverkar utomhusanvändningen och har inflytande på människans trygghet. Jag studerade referensobjektens *möjligheter* att locka en variation av användargrupper för både aktiva och passiva aktiviteter, öka människans mentala välbefinnandet samt främja sociala interaktioner. Det innebar att jag undersökte platsernas utrustningar och arrangemang för att analysera hur de påverkar användningen och uppfattningen av referensobjekten. Av detta drogs egna slutsatser som avslutar varje referensobjektstudie. Slutsatserna, från både referensobjektstudierna och litteraturoversikten, satte grunden för och utvecklades till gestaltungsriktlinjerna.

Flemingsbergsparken, Vasaparken och Lerdammsparken besöktes en gång mellan februari och mars. Lerdammsparken kände jag till sedan tidigare eftersom jag, tillsammans med andra landskapsarkitekt- och landskapsingenjörstudenter, hjälpte med upprustningen av den oktober 2021 (se delavsnitt *Lerdammsparken*). Mycket av dess analys grundar sig alltså på information jag besitter från planeringen och utförandet av upprustningen, som i dagsläget inte har en tillgänglig dokumentation om. Liknande situation uppstår med Sommar i Tensta, som jag arbetade med sommaren 2021, där analysen av den i huvudsak utgår från mina egna erfarenheter (läs mer om hur detta har påverkat mitt arbete i *Reflektioner kring metod och process*). Analysen av Flemingsbergsparken och Vasaparken är, å andra sidan, framför allt baserade på vad jag observerade under studiebesöken.

Litteraturöversikt

Platsaktiveringens påverkan på trygghet

I detta avsnitt presenteras litteraturöversikten som utgör grunden till vad som studeras i referensobjekten samt kunskapsbasen till gestaltungsriktlinjerna. Först behandlar avsnittet i vilken grad platsaktivering kan påverka människors trygghet i offentliga miljöer och vad som styr detta. Detta görs genom att bland annat beskriva faktorer som påverkar människans uppfattning och användning av utemiljöer. Sedan övergår litteraturöversikten till att behandla medel i det offentliga rummet som kan stödja sociala aktiviteter och interaktioner samt uppmuntra för ökad användning i syfte att öka trygghet. Avsnittet avslutas sedan med en punktlista av egna slutsatser som tas vidare i arbetet.

Bakomliggande orsaker till (o)trygghet

Det finns många begränsningar i hur platsaktivering kan påverka människors trygghet. Som det nämnts tidigare är trygghetsbegreppet mångfacetterat och komplext. I allt fler forskningsarbeten nämns att trygghet är en individuell känsla som kan ha fler bakomliggande orsaker än bara rädsla för brott (Hale 1996:120; Jansson et al. 2003:127; Sandberg et al. 2017:5–6; Sjöberg & Nygren 2021:1254). Vad som styr människans trygghet när hon rör sig ute kan till viss del bero på den fysiska utformningen av miljön (Cohen et al. 2009:479; Heffernan et al. 2013:101; Mehta 2014:57–58; Rollwagen 2016:369) och var den är belägen (Yates 2021:48) men andra faktorer som exempelvis hennes ekonomiska, kulturella, sociala och mentala tillstånd har visat stark signifikans för upplevelsen av trygghet (Pain 2000:381). Forskning har de senaste decennierna lagt tonvikt på hur kvinnors otrygghet är högre än mäns, vilket inlett diskussioner om trygghet och dess koppling till jämställdhet (se exempelvis Listerborn 2000:11–13; Panelli et al. 2004:447; Sandberg et al. 2017:6). Studier av Sjöberg och Nygren (2021:1261), Whitzman (2007:2719), Navarrete-Hernandez et al. (2021:12) samt Pain (2000:374–375) visar att orsaker till otrygghet skiljer sig mellan könen och att det kräver ett genusperspektiv för att hantera trygghetsfrågor i samhället.

Sandberg och Rönnblom (2015:2676) argumenterar att trygghetsskapande ändringar i den fysiska miljön, som ökad belysning och överblickbarhet, löser inte de underliggande problemen med otrygghet utan snarare hanterar ”symptomen”. Platsaktivering som metod för trygghetsskapande behandlar kanske dessa ”symptom” som Sandberg och Rönnblom (2015:2676) lyfter i deras studie, men metoden har ett underliggande mål om att livliggöra miljöer, öka sociala aktiviteter och interaktioner (Cilliers et al. 2015:1371) vilket kan öka människors acceptans mellan varandra och stödja samexistensen mellan olika etniciteter, kön, sexuella läggning, ekonomiska tillstånd och kulturella tillhörighet (Lidskog 2006:111,126,131; Listerborn 2000:13; Sjöberg & Nygren 2021:1262–1263). Jag anser därför att välgrundade platsaktiveringsriktlinjer behandlar mer än enbart symptom. Samtidigt vill jag påstå att denna effekt av trygghet genom platsaktivering inte uppstår på en

gång utan gradvis skapas under en lång process av att engagera olika människor att använda offentliga rum och interagera med varandra.

Faktorer bakom människors användning av offentliga rum

Forskning visar att faktorer som platsens gestaltning, estetik, verksamheter, förvaltning (Ahirrao & Khan 2021b:13), placering i staden (Yates 2021:48; Malone 2002:165), tillgänglighet (Sjöberg & Nygren 2021:1260), klimat (Costamagna et al. 2019:131) och användare (Lidskog 2006:132–138) har betydande inverkan på människors användning och uppfattning av en plats. Faktorerna formar platsens grundförutsättningar för hur och i vilken utsträckning platsen används (Zapata & Honey-Rosés 2022:38). **Ett välfungerande offentligt rum har en inbjudande gestaltning**

Inbjudande gestaltning

som tar hänsyn till användarnas behov och som möjliggör för sociala interaktioner (Cattell et al. 2008:556). Om utemiljöns gestaltning inte tar hänsyn till användarnas behov kommer de inte vilja vistas där (se t.ex. Listerborn 2000 om kvinnors otrygghet; Enssle & Kabisch 2020 om äldres inkludering i offentliga miljöer; Sjöberg & Nygren 2021:1259–1260 om människor med rörelsehinder). Det är dock inte möjligt att tillgodose alla människors behov genom gestaltning som Cattell et al. (2008:558) formulerar det: "no one public space is likely to be able to meet the need for community, for social cohesion and integration, or for a sense of wellbeing derived directly from physical features of the urban environment."

Anpassning till klimatet

Vädret spelar stor roll för utomhusvistelsens omfattning och karaktär. Costamagna et al. (2019:139) nämner att det blåsiga och kalla vädret i kombination med mörker som är vanligt förekommande i svenskt klimat, och även i övriga nordiska länder, påverkar hur människor upplever sin livsmiljö och trygghet. Aktiviteter blir betydligt färre om det till exempel är för kallt, för varmt eller för blött (Gehl 2010:21). Både Costamagna et al. (2019:138) och Gehl (2011:173–180) betonar vikten av att planering och gestaltning förhåller sig till klimatet och möjliggör skydd mot oväder samtidigt som det inte hindrar upplevelsen när vädret väl är bra. Den fysiska utformningen av platsen, som tar väderförhållanden i beaktande, möjliggör för människor att frivilligt vistas och spendera mer tid ute oavsett väder (Sim 2019:174–176).

Estetiska värden

Platsens estetik har visat betydelse för känsla av välbefinnande (Cattell et al. 2008:551), men då estetiska värden och upplevelser ofta tycks vara subjektiva blir de svåra att styra (Ahirrao & Khan 2021:2). En studie av Cattell et al. (2008:551;557) visar dock att även estetiskt oattraktiva miljöer med eftersatt förvaltning visat uppskattning, besöks av fri vilja och används för rekreation, på grund av dess emotionella relation och betydelse för människan. Det går emot Gehls (2011:11) teori om att en utemiljö som är av dålig kvalitet kommer inte locka till sig andra aktiviteter än de nödvändiga. Sådana aktiviteter klassar han är de som sker året runt och under nästan alla väderförhållanden, exempelvis att gå till skolan eller handla (Gehl 2011:9). Carmona et al. (2010:141) nämner att eftersatt förvaltning i ett offentligt rum kan leda till minskad användning av det. Till det visar en studie av Hur

och Nasar (2014:192) att **offentliga rummets renhållning, som skräpplockning, samt underhåll, som reparation av trasig utrustning, påverkar användarnas uppfattning och trevnad på platsen på ett positivt sätt.**

Varierande verksamheter

Platsens betydelse för människan kan också påverkas av vilka verksamheter som finns runt omkring (Mehta 2014:59). Mehta (2014:59) talar om **en variation av verksamheter som tillfredsställer olika människors viljor och behov, som mat och nöje.** Enligt Gehl (2010:99) lockas människor till områden med blandade funktioner där många varierande aktiviteter sker både i och i anslutning till byggnader dygnet runt. Listerborn (2000:46) har liknande resonemang och betonar att det bidrar till en levande plats. Hon menar samtidigt att ”En levande stad är en trygg plats” (Listerborn 2000:13). Lidskog (2006:132–135) riktar dock kritik mot kommersiella verksamheter. Han menar att de offentliga rummen bör vara öppna för alla och inte inrikta sig på bestämda funktioner för att möjliggöra för så många olika medborgare som möjligt att vistas där. Lidskog (2006:135) kategoriserar exempelvis inte caféer som något öppet för allmänheten, utan endast för konsumenterna där. Han nämner inte specifikt caféers uteserveringar, som oftast placeras på allmänna platser, men som jag anser är en funktion i det offentliga rummet som endast inriktar sig till delar av samhället.

Typer av användare

Människors trygghet påverkas av vilka användare som rör sig i det offentliga rummet. På vilket sätt det gör det ger studier olika svar. Flera talar om att **människors närvaro i offentliga miljöer ökar trygghet** (Bain et al. 2012:13; Gehl 2010:91; Listerborn 2000:13; Mehta 2014:60; Sayin et al. 2015:343). Samtidigt finns studier om att **främlingar i det offentliga rummet, ofta män som uppfattas ser skrämmande ut, upplevs otryggt** (Warr 1990:905). Sjöbergs och Nygrens (2021:1261) intervjustudie visade att okända män, främst unga i grupper, i det offentliga rummet upplevdes otryggt av både kvinnorna och männen i studien. Anledningarna skiljdes mellan könen där kvinnorna var framför allt rädda att utsättas för sexuella trakasserier och våld medan männen var rädda att utsättas för misshandel och rån. Dock tyckte samma personer i studien att offentliga rum upplevdes trygga när människor generellt var närvarande där (Sjöberg & Nygren 2021:1257). I en annan studie där boende i Hammarby Sjöstad, Stockholm, intervjuades om deras trygghet i närmiljön visades att de kände sig trygga vid närvaron av likasinnade människor (Yates 2021:49). De likasinnade människorna som de intervjuade personerna syftade på omfattade dock endast en homogen grupp: medelklass vit (Yates 2021:49). Lidskog (2006:125) ser ett bekymmer med detta: ”Om man endast lever och interagerar med likasinnade innebär det att man i begränsad utsträckning möter andra och lär sig leva med olikhet”. Han menar att det kan orsaka att ”medborgare känner sig otrygga och överreagerar mot allt som uppfattas annorlunda” (Lidskog 2006:69). Andra studier lyfter hur hemlösa (Sjöberg & Nygren 2021:1258–1259) och alkoholpåverkade (Anderson et al. 2017:703) inte anses välkomna i de offentliga rummen. Sjöberg och Nygren (2021:1258–1259) nämner att de hemlösa riskerar ofta att köras bort från offentliga rum av exempelvis trygghetsvandrare eller

ordningsvakter. Stockholms stad (2021a) nämner att "Grundläggande i ett demokratiskt och jämlikt samhälle är att de offentliga rummen är inbjudande och trygga platser för alla människor", vilket får mig att undra vem "alla" är i denna kontext. Sjögren och Nygren (2021:1259) ifrågasätter också ifall alla ingår i svenska kommuners trygghetsarbete och bidrar med förklaringen: "the imagined subjects needing to be safeguarded are those included in the notion of 'everybody' in their call for safety, those who are considered part of the public space." Med det menar de att eftersom alla människor inte anses vara en del av det offentliga rummet (t.ex. hemlösa) så omfattar dessa trygghetsarbeten faktiskt inte "alla".

Platsaktiveringens begränsningar

Fysiska grundförutsättningar

Befintliga utemiljöer har redan vissa grundförutsättningar som begränsar i vilken utsträckning platsaktivering (som vidtar enkla åtgärder eller tillägg) kan påverka. Större delen av de tidigare nämnda faktorerna behandlas under planerings- samt gestaltningsskeden (Park 2020:518) där vissa grundorsaker till otrygghet kan uppstå. Till exempel nämner Listerborn (2000:49) stadsstrukturen, som är en betydande faktor i människors trygghet, som svår att förändra. Stadsstrukturen styr människans rörlighet genom hur vägförbindelser, trafiksäkerhetslösningar och resvägar utformas. Exempelvis är gångtunnlar, långa reseavstånd, få alternativ av resvägar samt dålig överblickbarhet på grund av vegetation eller byggnader faktorer som kan orsaka otrygghet (Listerborn 2000:47, 49). Dessa faktorer försämrar människors kontroll över deras egna resvägar och överblick över området de befinner sig i (Listerborn 2000:47, 49). I sådana situationer, där stora förändringar av till exempel vägförbindelser krävs, går inte att åtgärda med utgångspunkterna för platsaktivering.

Placering i staden

Utemiljöns placering i staden är en annan faktor som begränsar platsaktivering. Denna faktor har en betydande inverkan på människors uppfattning om platsen och deras närvaro i det offentliga rummet. För att förtydliga detta ger jag ett exempel. En skateboardramp som placerats på en före detta parkeringsyta vid ytterkanten av ett centralt område har i en studie uppvisat hög otrygghet bland de som använder och vill använda platsen (Malone 2002:165). Malone (2002:165) förklarar att orsakerna till otryggheten är att rampen placerats på en ödslig parkeringsyta, där få människor rör sig och där grundläggande element, som belysning och skydd från sol, saknas. Placeringen av skateboardrampen har kritiserats som osäker och inga platsaktiverande åtgärder kan förändra detta. I denna kontext kan platsaktivering i stället tillämpas för att öka användningen av platsen, trots den olämpliga placeringen. För att öka användningen kan belysning och annan utrustning för bekvämlighet installeras. Enligt Cattell et al. (2008:554, 556) kan en brist på utrustning begränsa användningen av platsen. De menar att ett offentligt rum behöver tillgodose med bekvämligheter som uppfyller besökarnas behov. Att enbart installera ny utrustning i offentliga miljöer i syfte att attrahera fler användare har dock visat sig vara otillräckligt, men på grund av bristande forskning är denna slutsats inte robust (Roberts et al. 2018:44).

Auktoritet

Platsaktiverande åtgärder, vare sig det handlar om fysiska tillägg i utemiljön eller arrangemang, kräver ofta tillstånd, planering och resurser från organisationer med auktoritet såsom fastighetsägare eller den offentliga sektorn. Om stödet från dessa organisationer är bristande kommer arbetet med platsaktivering som en trygghetsskapande metod begränsas. Bain et al. (2012:162) nämner att de offentliga rummens beslutsfattare behöver samarbeta med allmänheten för att exempelvis planera arrangemang som är intressanta för användarna. Enligt dem förutsätter det att tillstånd från den offentliga sektorn går att få okomplicerat. Trygghetsarbete, som platsaktivering omfattas av, bedrivs på en mängd olika sätt i många svenska kommuner (Sandberg et al. 2017:14). I forskningsprojektet framtaget av Sandberg et al. (2017) framgår att Sveriges kommuner har olika förutsättningar, vilket påverkar omfattningen av trygghetsarbetet. De finner att kommuners arbete med trygghet begränsas framför allt av otillräckliga resurser, som brist på finansiering eller personal. Kommunernas samarbeten med olika aktörer och medborgare, som betonas vara viktig i trygghetsarbetet, är resurskrävande (Sandberg et al. 2017:13). I samband med att ”kommunerna har makten över de fysiska planeringsinstrumenten” (Sandberg et al. 2017:17) är det möjligt att påstå att platsaktivering kan begränsas av organisationer med auktoritet.

Otrygghet mot folkgrupper

Platsaktivering begränsas till viss del även av de bakomliggande orsakerna till människors upplevda otrygghet mot vissa folkgrupper. Jag menar exempelvis rasism och ojämlikhet, aspekter som flera svenska kommuner (cirka 84 respektive 65 kommuner) definierar är orsakande problem till otrygghet (Sandberg et al. 2017:26). Vidare framgår i Sandberg et al. (2017:26) att cirka 41 kommuner identifierar fobi mot homo- och transsexuella som ett problem som ingår i trygghetsarbetet. [Människor som utsätts för exempelvis rasism \(Cattell et al. 2008:552; Sjögren & Nygren 2021:1263\) och diskriminering \(Sjöberg & Nygren 2021:1260\) i de offentliga rummen upplever en otrygghet där.](#) Denna otrygghet är svår att hantera med platsaktivering. Detta eftersom aktivering av platser med hjälp av enkla tillägg och arrangemang inte direkt påverkar och förändrar människors uppfattningar om andra folkgrupper. Däremot, som nämnts i tidigare delavsnitt, kan platsaktivering, om välutförd, attrahera och igångsätta sociala interaktioner mellan olika människor vilket kan öka människors acceptans till varandra (Lidskog 2006:111,126,131; Listerborn 2000:13; Sjöberg & Nygren 2021:1262–1263).

Medel för ökad användning och trygghet

Behov & önskemål

För att platsaktivering ska fungera på en plats förutsätter det att åtgärderna och förändringarna är vad användarna behöver och önskar. Ghavampour och Vale (2019) betonar vikten av att involvera användarna av ett offentligt rum i förbättringen av det. De menar att förändringar behöver vara anpassade till platsen och människorna i området. Detta resonemang lyfter även Enssle och Kabisch (2020) i sin studie som undersökte hur äldre människor nyttjade offentliga parker. De finner att förändringar i eller planering av parker kräver dialoger med en blandning av människor, för att säkerställa en inbjudande miljö för exempelvis alla

åldersgrupper. Således, för att ta reda på användarnas behov och önskemål kan exempelvis medborgardialoger eller workshops utföras.

Arrangemang för ökad socialisering

Studien av Enssle och Kabisch (2020:40) visade även ett tydligt samband mellan social integrering och parkanvändning. Parker besöktes oftare av äldre som hade någon att umgås med under besöket. [Att upprätta program eller andra arrangemang möjliggör socialisering och ökar den sociala integreringen](#) (Enssle & Kabisch 2020:42). Även Ahirrao och Khan (2021a:28) ser event, som exempelvis festivaler, som en möjlighet för medborgare att interagera och delta i sunda diskussioner. Smith et al. (2021:228) nämner att event ökar rörelse i offentliga rum vilket stödjer aktiverandet av dem. De betonar att eventen behöver vara anpassade till platsen, både dess fysiska utformning och vilka behov som behöver tillgodoses (Smith et al. 2021:235). Det betyder att den fysiska utformningen och vilket resultat som vill uppnås på platsen (till exempel aktivering, ny användning eller förändra platsens betydelse) avgör vilka arrangemang som är lämpliga.

Tecken på närvaro

Enligt Gehl (2010:99) är människor i närheten samt positiva tecken på deras närvaro trygghetsskapande. Sådana tecken menar han kan vara [parkerade cyklar, ljus från fönster, möbler för uteserveringar, blommor och bortglömda leksaker](#). Om dessa tecken av människans närvaro gör att en miljö upplevs tryggare har, till min vetskap, dock inte studerats. Däremot har Sayin et al. (2015) undersökt kopplingen mellan människors trygghet och upplevd social närvaro med hjälp av ljud som djurlåten, sång utan musikbakgrund och instrumental musik. Deras studie finner att sång utan musikbakgrund ökar upplevelsen av mänsklig närvaro och i sin tur tryggheten (Sayin et al. 2015:351).

Klimat-anpassade lösningar

Som det tidigare nämnts är klimatanpassade gestaltningar viktiga för att möjliggöra dess användning året runt (Ahirrao & Khan 2021a:28; Costamagna et al. 2019:138; Gehl 2011:173–180). Enligt Bain et al. (2012:9–10) är det viktigt att offentliga miljöer i områden med kalla långa vintrar, som i Sverige, inte betraktas som oanvändbara under vinterperioden. De uppmuntrar kreativa lösningar för områden med sådana klimatförhållanden att celebrera och utnyttja vinterperioderna. Det föreslås [belysning](#) (Bain et al. 2012:10; Gehl 2010:101; Kostrzevska 2017:8; Perrault et al. 2020:57), [värmehållande/givande element](#) (Bain et al. 2012:10; Sim 2019:153) samt [vinteranpassade aktiviteter](#) (Kostrzevska 2017:8) och event (Bain et al. 2012:10) för att locka till utemiljöers användning under vinterårstiden. För att möjliggöra utomhusanvändningen under andra väderförhållanden i Sverige, som regn, vind och stark sol, rekommenderas [väderskyddande element](#) (Sim 2019:164–168; Kostrzevska 2017:3, 8; Gehl 2011:178).

Anderson et al. (2017) undersöker hur enkla förändringar i ett offentligt rum kan bidra till livlighet genom ökad kontakt med andra människor, fysisk aktivitet och medvetenhet kring omgivningen. Förändringarna av utemiljön bestod av växtvård, skräpplockning, en utomhusutställning bestående av två konstverk, möjlighet till

gratis internetuppkoppling, nya sittmöjligheter, ommålning och nya växtplanteringar (Anderson et al. 2017:695). Dessa förändringar upplevdes positiva, lockade fler användare och motiverade dem att stanna längre (Anderson et al. 2017:705). Detta kan kopplas till Bain et al. (2012:70–71) som menar att [åtgärder i utemiljöns möblering, som tillgodoser användarnas önskemål om bekväma och funktionella element, bidrar till positiva effekter av det offentliga rummets användning](#). Sådana element menar Bain et al. (2012:70) kan vara grundläggande som bänkar, planteringar, väderskydd och kiosker.

Lekfullhet

”Play is the vital essence of life. It is what makes life lively” (Brown & Vaughan 2009:12). Brown och Vaughan (2009:20) syftar på att lek gäller för alla åldrar, både barn och vuxna, och att det har stor betydelse för igångsättning av sociala interaktioner. De menar att lek främjar socialisering, ökar tillit, empati och omtänksamhet mellan människor (Brown & Vaughan 2009:197). Vidare påstår de att ett lekfullt samhälle ökar kommunikation och minskar våld (Brown & Vaughan 2009:198). Till min vetskap saknas forskning som bekräftar påståendet. Det finns dock studier som länkar lek med mentalt välbefinnande hos människor (Donoff & Bridgman 2017:297). Dessutom finns studier som finner att mental ohälsa kan leda till risk för brottslighet eller våld (Marcotte & Markowitz 2011:30). Bain et al. (2012:160) uppmuntrar lek i offentliga rum och menar att det attraherar en mångfald av människor. Enligt dem leder det i sin tur till en trygg och trivsamt miljö. Studien av Donoff och Bridgman (2017:304) visar att aktivering av offentliga rum med lekfulla element kan öka samhörighet och social integrering. Carraz och Merry (2021) studerar hur lekfulla förändringar i offentliga rum påverkar människors användning och uppfattning av utemiljöer. De lekfulla förändringarna implementerades temporärt på flera utemiljöer, och visade positiva resultat i form av ökad användning och uppskattning. Förändringarna bestod av både tillägg och arrangemang som exempelvis sittmöjligheter, flyttbart bibliotek, utforskningsbara utställningar, dansuppträdanden och olika workshops.

För att främja och engagera till lek behöver omgivningen stödja det (Brown & Vaughan 2009:215). Skar et al. (2016:537–538) finner att allt för organiserade lekaktiviteter begränsar spontana interaktioner mellan människor. De menar inte att planerade aktiviteter hindrar från lekfullhet, utan hindret utgörs av hur uppstyrd dessa aktiviteter är. Vidare nämner de att allt för stort fokus på uppläggen av fritidsaktiviteterna, som tidsåtgång och målsättningar, avleder från det centrala syftet för lek, nämligen att vara obunden och kunna utvecklas av sig själv. Hart (2002:137) menar att goda förutsättningar för lek skapas genom att möjliggöra för utforskande aktiviteter och skapandet av egna lekar. Både Skar et al. (2016) och Hart (2002) fokuserar på barns lek, men jag anser att det även gäller för vuxna eftersom lek är lika viktigt (för exempelvis det mentala välbefinnandet) för dem (Brown & Vaughan 2009:43). I en studie av Veitch et al. (2006:389) finner de att barn och unga

avstår från offentliga miljöer med lekutrustning som upplevs ointressanta. Vidare nämner de att det finns en efterfrågan på stimulerande lekutrustning som utmanar och tilltalar barn i alla åldrar. Återigen tycker jag att detta även gäller för vuxna.

VAD JAG TAR MED MIG FRÅN DETTA AVSNITT

Utifrån litteraturöversikten drogs dessa slutsatser som utgör en grund för de kommande delarna av arbetet:

- Platsaktivering möjliggör för ökad trygghet i utemiljöer.
- Människors otrygghet i offentliga rum kan till viss del bero på den fysiska utformningen.
- Generellt upplever människor en trygghet i offentliga rum när andra personer finns närvarande.
- För att öka närvaron av människor kan medel som möjliggör för förlängd användning av utemiljöer tillämpas, som till exempel väderskydd.
- Ökad användning av offentliga rum förutsätter att miljön tillgodoser användarnas behov och önskemål om till exempel grundläggande bekvämligheter och funktioner.
- Arrangemang (t.ex. vinterevent, utställningar med mera) och utrustning som engagerar till lek främjar sociala interaktioner vilket kan öka samhörighet och social integrering, aspekter som är viktiga för ökad trygghet.

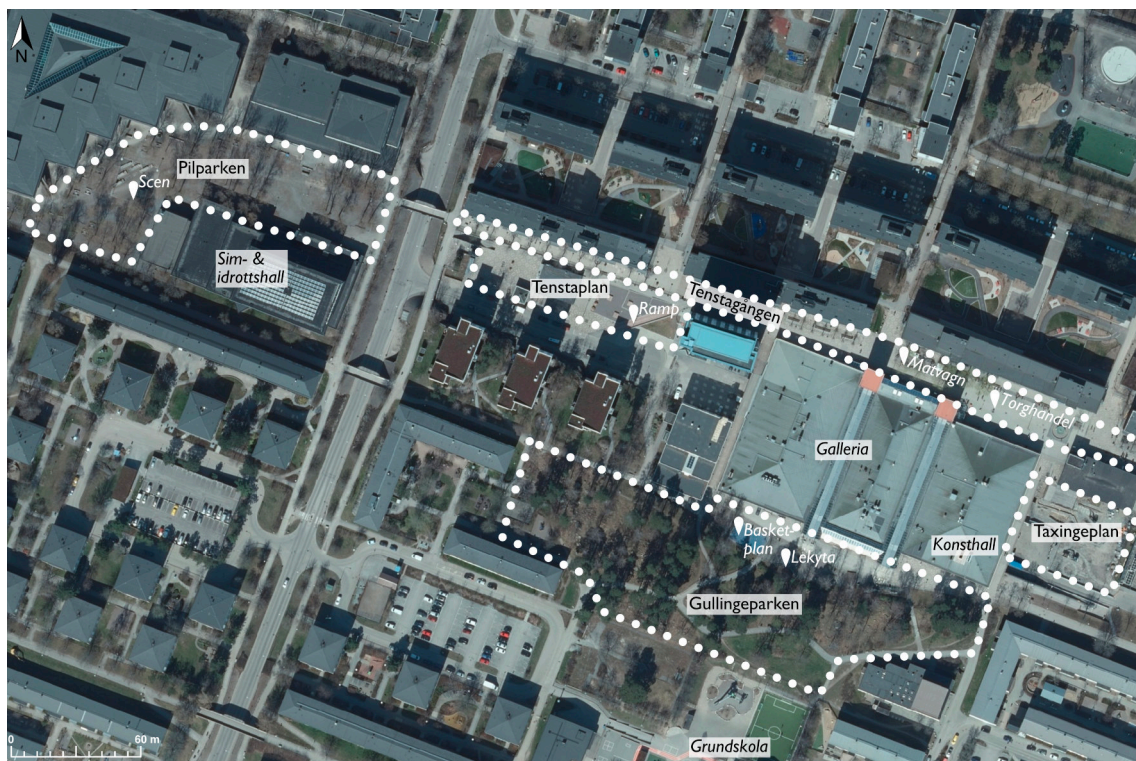
Analys av referensobjekt

Sommar i Tensta

I stadsdelen Tensta, i nordvästra Stockholm (se figur 8), genomfördes ett platssamverkansprojekt, kallad *Sommar i Tensta*, under sommaren 2021. Platssamverkansprojekt handlar om att olika aktörer (föreningar, polisen, civilsamhället med mera) samverkar för att arbeta med brottsförebyggande och trygghetsskapande åtgärder på en plats (Stockholms stad 2021c). Projektet i Tensta omfattade utemiljöerna Tenstagången, Tenstaplan, Gullingeparken, Taxingeplan och Pilparken (se figur 9) där tillfälliga installationer och aktiviteter anordnades. Platsaktivering användes som metod i projektet för att skapa fler möjligheter till vistelse och användning av platserna, för att i sin tur öka tryggheten där (Cronlund 2021). Stora delar av informationen nedan baseras på mina erfarenheter från när jag arbetade med projektet och på att jag som Tenstabo (i mer än 20 år) känner området väl.

Figur 9. Karta över Stockholm som visar var projektet Sommar i Tensta ägde rum. Topografisk karta © Lantmäteriet.

Figur 10. Avgränsade områden (vita linjer) visar vilka utemiljöer projektet omfattade. Vit text markerar några av platsernas funktioner som berörs under Funktioner och användning på nästa sida. Flygbild © Lantmäteriet.

Funktioner och användning

Aktiviteterna och installationerna i Sommar i Tensta, i samband med platserna de utfördes på fyllde funktioner för lek, idrott och umgänge. Projektet tillförde fler, men enbart tillfälliga, möjligheter. Själva platserna som projektet omfattade har olika utformningar och funktioner.

Figur 11. Tenstagången, en central mötesplats. Till vänster syns matvagnen och i bakgrunden skymtar torghandeln.

Tenstagången (se figur 11) är en långsmal gågata med handel och andra verksamheter i nära anslutning. Gatan har spridda sittbänkar och skulpturer, samt gör plats för en matvagn och torghandel, båda aktiva större delen av året. Tenstagången är en central mötesplats i stadsdelen samtidigt som den fungerar som en passage till olika målpunkter, med sittmöjligheter för vila längs gatan.

Figur 12. Tenstaplan som nyligen fått fler möbler. Bild tagen på terrasseringen med rampen till vänster och tunnelbaneuppgången i bakgrunden.

Tenstaplan (se figur 12) har en öppen torgkaraktär som under de senaste månaderna fått en upprustning med fler sittmöjligheter, vegetation och utsmyckning. På Tenstaplan finns en kiosk, ett gatukök, en tunnelbaneuppgång och en terrasserad yta med ramp. Kiosken, gatuköket och tunnelbaneuppgången drar folk till platsen, för korta uppehåll, annars är utemiljön ingen målpunkt i sig.

Figur 13. Gullingeparken. Bild tagen på basketplanen med lekytan i bakgrunden och gallerian till vänster.

Gullingeparken (se figur 13) har en lekyta för barn och unga samt flera sittmöjligheter för umgänge och avkoppling. Lekytan består av en studsmatta, rutschkana med klätterställning, sällskapsgunga och gummiasfalterad basketplan. Studsmattan och rutschkanan med klätterställning är avsedda för yngre barn. De andra delarna av lekytan används av både barn och vuxna.

Figur 14. Taxingeplan har nästan inga permanenta möbler vilket gör utemiljön sällan en målpunkt.

Taxingeplan (se figur 14) är en öppen asfalterad yta utanför Tensta konsthall, en konstverksamhet med tillhörande café. Ytan används främst för tillfälliga event och aktiviteter, där temporär möblering anpassas efter dem. Taxingeplan har en gradängtrappa med dynamisk belysning över och används för solbadning, umgänge, vila och som sittplatser till festivaler och föreställningar.

Figur 15. Pilparken omvandlades till passage efter skolans nedläggning.

Pilparken (se figur 15) är till största del en grusbelagd yta med fritt planterade pilträd och utspridda sittbänkar och bord. Pilparken har en liten scen som användes av en före detta gymnasieskola. Tidigare fyllde Pilparken funktionen av en skolgård, men efter att skolan lades ned har ytan främst använts som en passage.

Sommar i Tensta bjöd på ett varierat utbud av gratis aktiviteter, både passiva, aktiva och för alla åldersgrupper. Varje vardag, under bra väderförhållanden, ställdes lösa lekmaterial, solkräm och fällstolar ut på tre av platserna: Tenstaplan, Gullingeparken och Pilparken. De lösa lekmaterialen, som exempelvis bestod av hopprep, basketbollar, bordsspel, bouleset och markkriter, kunde lånas på plats i några timmar.

Foto: Spånga-Tensta Stadsdelförvaltning

Figur 16. Med markkritorna ritade ferieungdomar spelplaner för att skapa fler aktivitetsmöjligheter på platserna. Bilden är tagen i Tenstaplan.

Projektets arrangemang varierade från plats till plats (se figur 16–19). Aktiviteter på Tenstagången anordnades endast en dag under hela sommaren. Då arrangerades ett konstprogram bestående av en hundra meter lång konstutställning utomhus, pysselhörna, zumba, sång och musik. På Tenstaplan installerades tillfälliga solcellsdrivna parkbänkar med integrerad mobilladdning, parasoller (som nu är permanenta efter upprustningen), urnor med blommor och ett pingisbord. Det var möjligt att spela upp musik

på högtalare, spela pingis och sitta på fällstolarna de timmar som projektpersonal var ute. Informationsbesök gjordes regelbundet av exempelvis en tennis- och pingisklubb, brandsäkerhetsverksamhet, medborgarkontor och polisen.

Figur 17. Vatten som togs fram i Gullingeparken användes för bland annat lek.

Foto: Spånga-Tensta Stadsdelförvaltning

Figur 18. Varje vecka fick anmälda deltagare lära sig cykla i Pilparken.

Foto: Spånga-Tensta Stadsdelförvaltning

Figur 19. I Pilparken ställdes en tillfällig cykelverkstad där ferieungdomarna fick hjälpa till med i den mån de kunde. Vid några tillfällen fanns professionella cykelmekaniker som tog över verkstaden.

På Gullingeparken höll olika idrotts- och dansföreningar aktiviteter nästan varje dag under sommaren, även helger. Där fanns möjlighet att prova capoeira, boxning, basket och rörelsemix. Det fanns även möjlighet att spela upp musik på högtalare, använda markkritor för att rita på marken och spela pingis under de timmar som projektpersonal var ute. På de varmaste dagarna ställdes även dricksvatten ut, som bland annat användes till vattenlek. På Taxingeplan erbjöds konstworkshops för barn och vuxna, plats för odling, avkoppling och konstutställningar. Workshopen pågick under bestämda tider på vardagar. I Pilparken ställdes, förutom lösa lekmaterial, solkräm och fällstolar, även hängmattor och bokholkar (miniformat av bokhylla) som regelbundet fylldes med böcker. Böckerna kunde läsas på plats eller tas hem utan krav på återlämning. På Pilparken erbjöds en cykelkurs varje vecka som främst avsåg att lära kvinnor cykla. Kursen krävde föransmälan och hade begränsat antal platser. Andra aktiviteter som erbjöds var exempelvis zumba, familjeträning och akrobatik. Vid några tillfällen fanns även cykelmekaniker på plats som lagade besökares cyklar gratis.

Platssamverkansprojektet hade även ett samarbete med en organisation som årligen anordnar en filmfestival i stadsdelen. Organisationen erbjöd utomhusbio gratis under vissa dagar i augusti månad. Det fanns både filmalternativ för barn och vuxna.

Möjligheter och begränsningar för en aktiv plats

Under sommarprojektets gång fanns möjligheter som i stor utsträckning tillät livfull användning, med plats för både aktiva och passiva aktiviteter, av några offentliga rum i Tensta. Eftersom projektet endast utfördes under sommaren saknar platserna möjlighet till livfull användning andra delar av året. Dessutom utfördes inte de flesta aktiviteterna när det var regnigt väder, vilket kan kopplas till att större delen av platserna saknade väderskyddande element. Det saknades också aktiviteter anpassade för regn. Som jag tagit upp tidigare, är utemiljöns anpassning till väderförhållanden en viktig faktor för en ökad användning av platsen (se t.ex. Ahirrao & Khan 2021a:28; Bain et al 2012:9; Gehl 2010:21; Kostrzewska 2017:8; Sim 2019:174–176). Det tänker jag även gäller för arrangerade aktiviteter i en utemiljö. Större delen av aktiviteterna som erbjöds engagerade rörelse och idrott, vilket är något som får i gång lekfullhet och möjliggör för sociala interaktioner enligt Brown och Vaughan (2009:213). Vidare kan tilläggas, utifrån egna observationer som projektpersonal i Sommar i Tensta, att de flesta aktiviteterna inte hade en strikt planering, utan var anpassningsbara för besökarna. Detta är något som Skar et al. (2016) menar möjliggör för spontan lek och sociala interaktioner, i motsatt till allt för organiserade aktiviteter.

Det saknas för tillfället en officiell utvärdering om hur Sommar i Tensta påverkade användningen och tryggheten på de avsedda platserna. *Teoretiskt* ser jag att möjligheterna som projektet erbjöd hade förmågan att öka användningen och därmed främja sociala interaktioner. Jag som arbetade som projektpersonal inom Sommar i Tensta kan nämna att projektet i *praktiken* inte alltid lockade många besökare att utnyttja utbudet av aktiviteter och material. Baserat på mina erfarenheter och observationer under projektets gång är dessa mina hypoteser om varför det blev så:

- Det var för många personal på plats. Sommar i Tensta tog emot feriearbetande ungdomar som assisterade projektpersonalen med att ställa fram material och vara på plats för att observera (till utvärderingsmaterial) och se till att det går bra med utlåning och återlämning. På varje plats fanns cirka 5–10 feriearbetare. De feriearbetande ungdomarna hade även i uppgift att hålla en bra stämning på platserna genom att vara delaktiga i aktiviteter och informera besökare om projektet. Detta ledde kanske till motsatt effekt, där besökare kände sig observerade vilket kan upplevas som obekvämt (Zapata & Honey-Rosés 2022:52; Cattell et al. 2008:558). Detta i sin tur gör att det är mindre lockande att vara på platsen.
- Alla aktiviteter var inte intressanta för besökarna. Utifrån egna erfarenheter och observationer under projektets gång uppmärksammades att vissa aktiviteter lockade många besökare medan andra lockade nästintill inga. Cykelkursen, cykellagning, konstworkshops och programmet i Tenstagången var några av de mest populära aktiviteterna som erbjöds. Som jag tidigare nämnt, behöver

åtgärder i utemiljöerna tillgodose användarnas behov och önskemål för att skapa inbjudande och vistelsevärda miljöer (se t.ex. Ghavampour & Vale 2019; Enssle & Kabisch 2020). Här anser jag att både arrangemang och fysiska förändringar hör till åtgärderna. Emellertid kan dessa erfarenheter om vilka aktiviteter som funkade bra respektive mindre bra vara till hjälp för att förstå användarnas intressen och önskemål.

- Besökarna kände motvillighet att använda utställda material. I samband med att feriearbetarna behövde vara ute på plats och försöka motivera besökare till aktiviteter, använde feriearbetarna själva en del av det utställda materialet. För att motivera till ökad användning av platserna igångsatte feriearbetarna bland sig själva aktiviteter som bordsspel, basketmatcher, solbadning med mera. Detta kan kopplas till Gehls (2010:98) och Listerborns (2000:13) teori om att människor som använder en plats motiverar andra att också göra det. Dock, i projektets fall, resulterade det i färre lediga material för besökare.
- Platsernas grundförutsättningar var inte bra till att börja med. Med grundförutsättningar menar jag exempelvis placeringen, gestaltningen och dess väderanpassning (se mer i delavsnitt *Faktorer bakom människors användning av offentliga rum*). Tenstaplan, Gullingeparken, Pilparken och Taxingeplan är inte lika fulla av rörelse som Tenstagången, som är en central mötesplats. Jag antar att det förklarar varför aktiviteterna och bemanningen inom projektet framför allt koncentrerades på dessa fyra platser och inte på Tenstagången. Dock fick inte projektet en önskvärd exponering på grund av detta.

Gestaltningen på dessa platser kan också vara en orsakande faktor till den låga användningen. Till exempel Tenstaplan som hade (under tidsspannet för projektet och innan upprustningen) för få sittmöjligheter och under väderskydd. Den terrasserade ytan (som nu har sittmöbler och väderskydd efter upprustningen) är inte tillgänglig för alla med rörelsehinder, och rampen intill den har en lutning som inte är tillgänglighetsanpassad. Gullingeparken, Pilparken och Taxingeplan saknar också sittmöjligheter under väderskydd. Till det erbjöd projektet fällstolar som kunde placeras efter besökarens önskemål (en flexibilitet som Mehta och Bosson 2010:803 uppmuntrar). Men de flesta fällstolar som ställdes fram togs över av feriearbetarna som inte hade något annat att göra än att sitta. Eftersom platserna saknade sittmöjligheter under skugga var fällstolarna det bästa alternativet.

- En betydande och sannolik faktor till medborgarnas begränsade utnyttjning av projektets arrangemang är att det utfördes under coronapandemin. Sommar i Tensta marknadsfördes knappt eftersom det fanns en oro om att nå ut till och locka för många besökare till platserna, och att det skulle gå emot statens dåvarande pandemirekommendationer. Med detta sagt kan det antas att många Tenstabon/andra besökare inte visste om när projektet var i gång.

Sommar i Tensta var det första platssamverkansprojektet i stadsdelen, där stor vikt lades på att samla kunskap under projektets gång, om till exempel vad besökarna uppskattade och önskade. Projektet var även flexibelt på vissa aspekter där personalen och feriearbetarna hade möjlighet att testa olika idéer för att aktivera platserna. Kunskapen och erfarenheterna från projektet skulle sedan användas som underlag för framtida projekt i stadsdelen. Detta sätt att arbeta beskriver Perrault et al. (2020:16) som iterativt, ett viktigt koncept för platsskapande där fokus ligger på själva processen som ständigt utvecklar nya insikter och idéer. De nämner iteration som "working with experimentation and evaluation as part of the long-term management of a place" (Perrault et al. 2020:15). Även om Sommar i Tensta inte alltid lyckades uppnå platsaktivering, drogs lärdomar från projektet som kan användas för att optimera processen för ökad trygghet i Tensta genom platsaktivering.

VAD JAG TAR MED MIG FRÅN PROJEKTET

Utifrån analysen av Sommar i Tensta drogs dessa slutsatser:

- Brist på väderskyddande element begränsar utomhusanvändningen.
- Vid planering av utomhusaktiviteter behöver hänsyn tas till alla väderlekar, för att engagera människor att använda det offentliga rummet även då det exempelvis regnar.
- Arrangerade aktiviteter behöver vara intressanta för användarna för att få dem att delta.
- Tillfälliga installationer/aktiviteter kan öka användningen av utemiljön, men endast temporärt. För att den ökade användningen ska vara långvarig behöver arrangemang ske regelbundet, utan att begränsa andra vardagliga aktiviteter på platsen.
- Brist på en variation av sittmöjligheter, till exempel flyttbara och tillgängliga sittplatser, kan begränsa bekvämligheten i utemiljöer.

Flemingsbergsparken

År 2019 färdigställdes upprustningen av Flemingsbergsparken i Huddinge kommun i Stockholm (Huddinge kommun 2021). Den nya utformningen av parken planerades med utgångspunkt i att skapa en plats ”full med aktiviteter och sociala funktioner”, vilket var önskemål som Huddinges invånare tog upp i en medborgardialog (Landskapslaget u.å.). Flemingsbergsparken består av två delar: en för livliga aktiviteter och en för lugnare sådana (Huddinge kommun 2021). Den livliga delen omfattar en lekplats, vattenlek, utegym, bouleplan, scen och bollplan (se figur 21). För de lugnare aktiviteterna finns ett skogsområde med en glänta med sitt- och grillplatser (se figur 24). Utöver det finns utspridda sittplatser, solstolar och hammockar för avkoppling.

Figur 20. Flemingsbergsparkens placering i relation till centrala Stockholm. Topografisk karta © Lantmäteriet.

Figur 21. Det avgränsade området visar parkens omfattning. Vit text markerar några av parkens funktioner som berörs under Funktioner och användning på nästa sida. Flygbild © Lantmäteriet.

Funktioner och användning

Flemingsbergsparken möjliggör för en variation av aktiviteter för alla åldrar, som lek, umgänge, promenader, avkoppling och idrott. Parken är välanvänd (Landskapslaget u.å.), vilket kan bero på dess centrala läge i Flemingsberg omgärdad av bostadsområden, campus, en grundskola och en förskola.

Figur 22. Den centrala delen av parken, bestående av bland annat sitt- och grillplatser samt hängande belysning. Till vänster syns sportytan och i bakgrunden skymtar scenen.

Figur 23. Lekplatsen är framför allt anpassad efter yngre barn.

Figur 24. Skogsområdet är avsedd för lugna aktiviteter. Här finns utspridda sitt- och grillplatser samt möjligheter till picknick.

Utformningen av parkens centrala del (se figur 22) har fokuserat på platsaktivering genom att tillgodose den med många lek- och sociala funktioner som kan utnyttjas av besökare i olika åldrar med olika intressen under större delen av dygnet och året (Lindroos u.å.). Där finns exempelvis flera grillmöjligheter, hängytor, en gym- och sportyta, lekplats med vattendusch och en multifunktionell scen för event och spontana aktiviteter. Lekplatsen som möjliggör för både rörliga och passiva aktiviteter med dess utrusning som gungor, rutschbana, studsatta och sandlåda är framför allt anpassade efter yngre barn (se figur 23). Parkdelen för de lugna aktiviteterna är belägen på en höjd och skapar en utsiktsplats över närområdet och en pulkabacke vintertid. Utöver det finns möjligheter för picknick och promenader i skogsområdet. Trots stora höjdskillnader i vissa delar av parken är större delen tillgänglig.

Möjligheter och begränsningar för en aktiv plats

Parken möjliggör för en livfull användning, både aktiva och passiva aktiviteter, delvis året runt. Den enda vinteranpassade aktiviteten i parken är pulkaåkning. Scenen möjliggör även för vinterevent men till min vetskap har det inte arrangerats några sedan upprustningen, till vilket det är värt att nämna att det troligtvis beror på coronapandemin. Vid oväder är scenen den enda platsen som erbjuder skydd på grund av dess tak. Detta kan begränsa användningen av de andra delarna av parken under exempelvis regnigt väder. Under våren/sommaren, när vädret är soligt, är

Figur 25. Större delen av parken är inte klimat-anpassad. Exempelvis är dessa solstolar endast lockande att använda när vädret är soligt.

Figur 26. Närmast lekplatsen finns tre duschar som möjliggör vattenlek när de sätts på under somrarna.

möjligheterna till aktiviteter som flest: solbadning (se figur 25), vattenlek när duscherna sätts på (se figur 26), gräsyrtorna kan användas för picknick och lek, utrustningen i parken får sin optimala användning med mera. Detta innebär att parken framför allt är gestaltad för vår/sommaranvändning. Det kan kopplas till Costamanga et al. (2019:139) som problematiserar Sveriges, och nordiska länders, bristfälliga klimatanpassning i planering och gestaltning av utemiljöer. De menar att platser som har tydliga årstidsväxlingar där användningen av dem påverkas av det, är ett året-runt perspektiv i gestaltningen viktigt.

Med den nya utformningen av parken skapades en flexibel yta där möjlighet för säsongskiosk och parklek finns, något som kommunen måste ge tillstånd till (Landskapslaget u.å.). Till min vetskap har denna yta ännu inte fått dessa tillfälliga verksamheter. I parken skapades även en lekfull ljusdesign som ska öka tryggheten där samtidigt som det bidrar med estetiska värden (Lindroos u.å.).

VAD JAG TAR MED MIG FRÅN PLATSEN

Utifrån analysen av Flemingsbergsparken drogs dessa slutsatser:

- Temporära arrangemang och funktioner (t.ex. försäljning av snabbmat) kan med fördel genomföras på flexibla ytor.
- På ytor som är lugna/avsedda för lugna aktiviteter kan fokus läggas på bekvämlighetsskapande element.
- Med lekfull belysning kan både funktionalitet och estetiska värden uppnås.
- Hänsyn till alla årstider behöver tas vid installering av utrustning i det offentliga rummet, för att vara användbara året runt.

Vasaparken

I stadsdelen Vasastaden, i Stockholms innerstad, ligger den cirka 62 hektar stora Vasaparken (se figur 27). Parken består av stora gräsytor, en bollplan som omvandlas vintertid till isbana (se figur 29), en yogapaviljong, en hundrastgård, ett utegym, en lekplats, bouleplaner, två caféer, en minigolfbana och perennplanteringar (se figur 28) (Stockholms stad 2021b).

Figur 27. Karta över var Vasaparken är belägen i relation till Stockholm central. Topografisk karta © Lantmäteriet.

Figur 28. Det avgränsade området visar parkens omfattning. Vit text markerar några av parkens funktioner som berörs under Funktioner och användning på nästa sida. Flygbild © Lantmäteriet.

Figur 29. Vintertid omvandlas bollplanen till isbana för aktiviteter som skridskoåkning och ishockey. Belysningen över isbanan sätts på till sent på kvällarna för att kunna nyttjas större delen av dygnet.

Figur 30. Lekplatsen i Vasaparken möjliggör för en variation av aktiviteter för olika åldersgrupper. För yngre barn finns exempelvis sandlåda och gungor. För äldre åldersgrupper finns till exempel möjlighet till pingis- och basketspel.

Figur 31. Yogapaviljongen är belägen på en höjd och kan vara svårtillgänglig för personer med rörelsehinder. Bilden är tagen från vägen som leder till paviljongen genom trappor.

Funktioner och användning

Vasaparken har ytor avsedda för alla åldrar och fyller funktioner för umgänge, lek, idrott, promenader och avkoppling. Lekplatsen i parken riktar främst för barn men välkomnar alla åldrar (se figur 30) (Stockholms stad 2022b). Intill lekplatsen finns en parklek (verksamhet som erbjuder aktiviteter med mera) som har öppet alla vardagar. Parkleken arrangerar aktiviteter för barn och lånar ut lösa lekredskap (Stockholms stad 2022b). Förskoleverksamheter, speciellt de kringliggande, använder Vasaparken flitigt. Ett av caféerna i parken ansvarar för minigolfbanan (inklusive tillhörande redskap) och är endast öppen under sommarsäsongen. Sommarcaféet bjuder även på arrangemang för vuxna, till exempel ståuppkomik. Andra matställen och allmänna toaletter hittas i nära anslutning till Vasaparken.

Tillgängligheten i parken varierar. Eftersom parken är belägen på en höjd finns några branta ytor och väglutningar som är svårframkomliga. Lutningarna orsakar även risk för halka under vintermånaderna. Nyttjandet av dessa ytor begränsas för vissa grupper som har rörelsehinder. I parken finns flera sittmöjligheter i form av utspridda bänkar, informella sittplatser som låga murar och på gräsyrtorna sommartid. Lugna aktiviteter som meditation kan, förutom på de öppna gräsyrtorna, även utföras på yogapaviljongen som är belägen på den nordvästra delen av Vasaparken. För att nå yogapaviljongen krävs dock att personen klarar av att ta trappor eller en lutande grusväg (se figur 31). Bollplanen/ isbanan och utegymmet riktar sig mot besökare som vill idrotta eller utföra mer rörliga aktiviteter. Även lekplatsen möjliggör för rörliga aktiviteter med dess utrustning som studs mattor och klätterväggar, men som nämnts innan är platsen mer inriktad för barn.

Möjligheter och begränsningar för en aktiv plats

I Vasaparken finns möjligheter som i stor utsträckning tillåter livfull användning året runt med plats för både aktiva och passiva aktiviteter. Större delen av parken saknar dock väderskyddande element, något som möjliggör för en förlängd användning av platsen även när det exempelvis regnar (Kostrzewska 2017:8). Regn- och solskydd i utemiljön finns endast vid lekplatsen och över caféernas uteserveringar (se figur 32–33). Skyddet över uteserveringarna kan däremot inte nyttjas om besökaren inte är en kund och när caféerna är stängda. Användningen av yogapaviljongen, på grund av dess semitäckande tak, begränsas även under regnväder. När parken är täckt av snö finns möjlighet till vinteraktiviteter som pulka- och skridskoåkning. Pulkaåkning är dock en informell aktivitet, det vill säga att det inte är programmerat i parken. Det är däremot populärt att åka pulka på de branta ytorna av parken. Dessa vinteraktiviteter motiverar rörelse vilket är en bidragande faktor för lekfullhet (Brown & Vaughan 2009:213), och som främjar sociala interaktioner och samhörighet (Brown & Vaughan 2009:20; Donoff & Bridgman 2017:304). Andra vardagliga aktiviteter som att promenera, jogga eller sitta utförs även under vintermånaderna och när parken är snötäckt. Säkra promenader när det finns risk för halka sätter dock krav på förvaltningen av parken och utgör en grundförutsättning för användningen vintertid. Utegygmet och lekplatsen är också tillgängliga under vintern, förutsatt att snö och is inte påverkar utrustningen och att de lockar till användning även vid kalla temperaturer. Under våren, sommaren och hösten finns andra användarmöjligheter i parken. De varmare temperaturerna lockar till fler lugna aktiviteter, som boulespel, meditation i yogapaviljongen samt picknick, umgänge och solbadning på gräsyterna. Efter vintern öppnas bollplanen upp som möjliggör för fysisk aktivitet och spontanidrott. När uteserveringarna ställs ut och sommarcaféet öppnar lockas fler att äta och dricka ute. Minigolfbanan blir även tillgänglig och lockar till aktivitet.

Figur 32. Intill lekplatsen finns en av de få väderskydden i parken. Under pergolan finns avsedda parkeringsplatser för barnvagn.

Figur 33. Caféets uteservering har väderskydd som fälls ut vid behov. Dock kan de endast nyttjas av kunder.

Parkens funktioner och estetik främjar även sociala interaktioner samt mentalt välbefinnande. Sociala interaktioner främjas genom arrangemang eller event (Enssle & Kabisch 2020:42; Ahirrao & Khan 2021a:28), något som parkleken och sommarcaféet brukar hålla. Parkleken arrangerar barnaktiviteter, som tipspromenader och teaterföreläsningar. Regelbundet och året runt tänder de en

grill utomhus där möjlighet till värme och grillad mat finns. Sommarcaféets arrangemang är dock endast för inbjudna kunder och kan bara erbjudas under sommarsäsongen. Vasaparkens estetiska värden kan främja besökarens mentala välbefinnande. Exempelvis skapar yogapaviljongen, som är belägen på kanten av en klippa, vyer över Vasaparken och S:t Eriksplan. Utsmyckningar som statyer, blommande vårlökar och perennplanteringar bidrar även till parkens estetik.

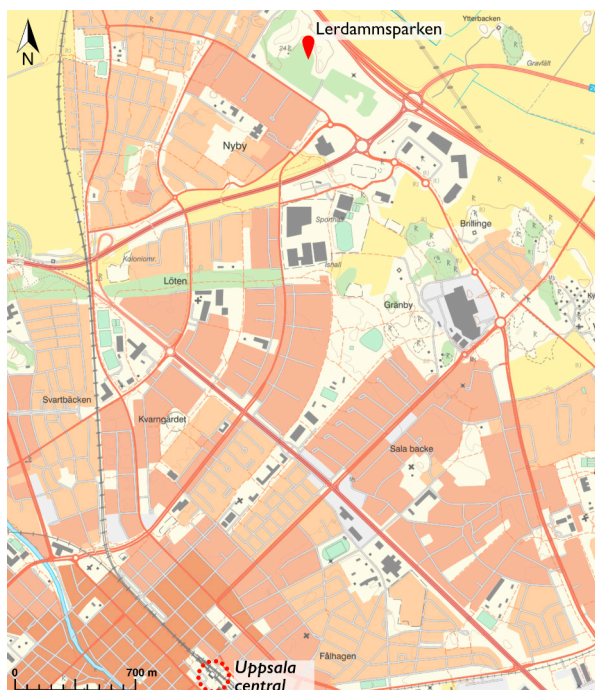
Som jag tidigare antytt begränsas delar av parken till vissa användare och under vissa tidsperioder. Till exempel är sommarcaféets arrangemang endast riktade till kunder och utlåningen av redskap till minigolfen sker enbart på sommaren. Andra begränsningar omfattar även en verksamhet för utomhusträning och parkleken. Nästan varje dag, året runt, sker aktiviteter för utomhusträning av en utomstående verksamhet i parken. För att delta krävs medlemskap som är avgiftsbelagd. Det kan kopplas till ett resonemang av Lidskog (2006:132–135) om att funktioner i det offentliga rummet som kostar pengar exkluderar vissa användargrupper. Här tänker jag dock att avgiftsbelagda aktiviteter, även om de inte kan nyttjas av alla, möjliggör för närvaron av människor. Dessutom kan denna ”exkluderande” aktivitet inspirera andra personer att också träna ute eller göra annat. Vad gäller Vasaparkens parklek är att den endast kan nyttjas under en begränsad tid på vardagarna. Vasaparken är öppen dygnet runt men parkleken, som möjliggör för en utökad användning av parken, är inte det. Vad jag menar med en utökad användning av parken är att vissa aktiviteter där inte kan utföras utan att låna lösa lekmaterial (alternativt har med eget material). Till exempel finns ett pingisbord i sydvästra delen av lekplatsen, och för att spela pingis krävs rack och boll, vilket är sådant material som kan lånas av parkleken. När den är stängd begränsas således vissa aktiviteter. Barnaktiviteter och lån av lekredskap är inte möjligt under helger och sena eftermiddagar, tider som exempelvis passar arbetande föräldrar. Parklekens öppettider kan alltså bara utnyttjas av vissa grupper och den utökade användningen av parken kan endast ske under ett visst antal timmar.

VAD JAG TAR MED MIG FRÅN PLATSEN

Utifrån analysen av Vasaparken drogs dessa slutsatser:

- En variation av lekutrustning i ett offentligt rum kan engagera och locka olika användare till lek och rörelse.
- Vinteraktiviteter, som skridsko- och pulkaåkning, möjliggör livfull användning under den kalla och mörka årstiden.
- Parklekar, som lånar ut lekmaterial och arrangerar aktiviteter, möjliggör för en utökad användning av offentliga rum.

Lerdammsparken

Figur 34. Lerdammsparkens placering i relation till Uppsala central. Topografisk karta © Lantmäteriet.

Naturområdet Lerdammsparken är belägen i Nyby, nordöstra Uppsala, och är en viktig plats för rekreation och aktivitet för boende samt förskolor i närområdet. Under oktober 2021 rustades området upp i ett samarbete mellan Uppsala kommun och SLU:s institution för stad och land. Landskapsarkitekt- och landskapsingenjörstudenter tog fram en ny plan för Lerdammsparken som var möjlig att utföra på kort tid och som bara använde material från platsen. Förändringarna, som studenterna medverkade i, syftade till att stärka platsens funktion genom att skapa nya vistelsezoner och lekvärden.

Figur 35. Det avgränsade området visar parkens omfattning. Vit text markerar parkens delområden och några funktioner som berörs under Funktioner och användning på nästa sida. Flygbild © Lantmäteriet.

Funktioner och användning

Lerdammsparken har, efter upprustningen, ytor avsedda för delvis alla åldrar och fyller funktioner för lek, umgänge, promenader och avkoppling. Naturområdet har idag åtta delområden: Lekgläntan, Aspsalen, Grantorget, Scenen, Solsalongen, Pilridån, Björkkojan och Foajén (se figur 36–40).

Figur 36. I Lekgläntan finns möjlighet att använda hinderbanan, spelplanen (mitten i bilden, stubbe med inristning) och lösa material för lek.

Figur 37. Intill den sydöstra entrén ligger Aspsalen med sittmöjligheter för både stora och små grupper av besökare. Till vänster står en av parkens träskulpturer.

Figur 38. Grantorget skapar plats för avkoppling med sittplatser och utsikt över landskapet.

Lekgläntan, sydost i parken, omfattar en lekyta med hinderbana, en spelplan samt utplacerade träklossar och skivor för friare lek. *Aspsalen*, belägen intill en av entréerna, består av två olika sittgrupper. Den ena sittgruppen omfattar två bänkbord varav en är anpassad för barn. Den andra sittgruppen består av sågade stammar och stubbar. I nära anslutning till Aspsalen finns en cykelparkering och en fågeldamm. *Grantorget*, mittersta delen av parken, består av sittplatser under två utstickande granar och vetter mot öppna siktlinjer till Scenen. I närheten finns även lekelement som stockbitar samt smala stigar och öppningar i buskage för barn att utforska. *Scenen*, belägen lågt i landskapet och centralt i parken, är en våtmark med kuperad terräng som används för lek. Scenen har öppna vyer över våtmarken samt stigar ner till den. Våtmarken är för det mesta bara fuktig men får ibland en vattenspegel vid hög nederbörd. *Solsalongen*, belägen i norra delen av parken, har en öppen karaktär som släpper in solljus och möjliggör för bland annat solbadning. Platsen har utspridda insektshotell samt sittmöjligheter i form av sågade stammar och stubbar där en del riktar sig mot vyer över Scenen. *Pilridån*, väster om Scenen och Solsalongen, består av rekreativa gångar och buskagetunnlar som leder ned till Scenen eller vidare mot resterande delområden. *Björkkojan*, söder om Pilridån och Scenen, består av lekstigar och en mötesplats för umgänge. Mötesplatsen formas av en björkkoja med utspridda sågade stammar för sittmöjligheter. *Foajén* är den södra delen av parken belägen

Figur 39. Björkkojan utgör en mötesplats och en nod i Lerdammsparken.

Figur 40. Stora delar av naturområdet täcktes med träflis. Träflis är inte tillgänglighetsvänlig och kan vara svår att köra på med exempelvis en rullstol. Bilden är tagen från Lekgläntan.

intill en av entréerna till naturområdet. Ytan består av en glänta med ett utställt träkonstverk och sittmöjligheter.

Över lag är Lerdammsparken tillgänglighetsvänlig, där de flesta huvudstigarna är breda och plana. Dock är större delen av delområdena i Lerdammsparken täckta med träflis (se figur 40), vilket försvårar tillgängligheten för exempelvis rullstolsburna personer. Dessutom är de flesta sittmöjligheterna i naturområdet utan rygg- eller armstöd vilket också begränsar vilka som kan använda dem. Å andra sidan är en del av parkens sittplatser flyttbara, vilket möjliggör en flexibilitet som Mehta och Bosson (2010:803) uppmuntrar.

Möjligheter och begränsningar för en aktiv plats

I Lerdammsparken finns möjligheter som till viss del tillåter livfull användning med plats för både aktiva och passiva aktiviteter. Parken saknar dock belysning och andra väderskyddande element än träd. Som det nämnts i tidigare avsnitt möjliggör belysning och väderskyddande element för ökad användning av platsen (se t.ex. Kostrzewska 2017:8). Bristen på dessa element i Lerdammsparken gör också att användningen året runt begränsas. Emellertid finns flertals träd i naturområdet som delvis kan skydda mot stark sol eller regn, men det finns få sittmöjligheter under träden. Parkens lekfulla element, i form av lektigar, buskagetunnlar, hinderbana samt ytor för friare lek med træklossar och skivor möjliggör för en livfull användning. Sådana lekfulla element kan även igångsätta sociala interaktioner som i sin tur förbättrar samhörighet och integrering i området (Donoff & Bridgman 2017:304). Med upprustningen av Lerdammsparken tillgodosågs fler möjligheter till aktiv sysselsättning som lek och rörelse. Även fler passiva aktiviteter som att solbada eller sitta för avkoppling tillgodosågs. Det har kopplingar till vad Bain et al. (2012:70–71) lyfter om att positiva effekter, av förändringar i utemiljön, uppnås av att tillgodose människors önskan av bekväma och funktionella element på platsen.

Jag tycker att upprustningen av Lerdammsparken är ett bra exempel på en flexibel planering och omgestaltning som inte är tidskrävande och kostsam. Dessutom fokuserar det på små förändringar i miljön som skapar skillnad i användningen av platsen. Små förändringar menar Gehl (2010:17) kan göra avsevärda skillnader i det offentliga rummets användning. Han syftar på exempelvis förbättringar av bänkplaceringar och sittmöbler. Upprustningen tillgodosåg grundläggande funktioner för människans bekvämlighet, som enligt Bain et al. (2012:12) kan vara lätta att missa.

VAD JAG TAR MED MIG FRÅN PLATSEN

Utifrån analysen av Vasaparken drogs dessa slutsatser:

- Ytor för friare lek kan engagera spontana lekar som inte är programmerade på en plats.
- Samarbeten mellan aktörer kan skapa effektfulla förändringar i en utemiljö.
- Platsaktiverande åtgärder kan tillämpas utan att påverka befintlig naturområdeskaraktär genom att implementera förändringar som använder platsens material eller annat sådant som bedöms lämplig.

Resultat

Platsaktiverande gestaltungsriktlinjer för ökad trygghet

I detta avsnitt presenteras platsaktiverande gestaltungsriktlinjer som syftar till att öka användningen av utemiljöerna för att göra dem tryggare. Funktionen bakom riktlinjerna är att igångsätta platsaktiveringens kedjeeffekt som leder till ökad trygghet (se *Trygghet genom platsaktivering? – Begrepp och avgränsningar* och figur 8). Insikter från både litteraturöversikten och referensobjekten satte grunden för att ta fram riktlinjer som uppfyller denna funktion och som lockar människor till användningen av utemiljöer.

Till alla riktlinjer finns en ingående beskrivning för vad dem innebär samt exempel på hur de kan tillämpas. Riktlinjerna innefattar:

- *En variation av sittmöjligheter för användning året runt*
- *Väderskydd till utrustning vars användning begränsas av vissa väderlekar*
- *Belysning för utemiljöns funktion och estetik*
- *Främjande av lekfullhet i utemiljön*
- *Övriga funktionella medel för användarnas tillfredsställelse*
- *Engagera till renhållning av det offentliga rummet*
- *Utsmyckning med grönska och andra element*

En variation av sittmöjligheter för användning året runt

Brist på sittmöjligheter i ett offentligt rum begränsar dess användning (Cattell et al. 2008:554, 556). Sittplatser fyller en grundläggande funktion för människors bekvämlighet i de offentliga rummen (Bain et al. 2012:70–71). Dessutom har studier som implementerat fler sittmöjligheter i en utemiljö visat goda resultat i dess användning och uppskattning (se t.ex. Andersson et al. 2017; Carraz & Merry 2021).

Sittmöjligheter behöver inte endast omfatta bänkar, utan gräsytor och låga murar som i Vasaparken visar sig också fungera och används flitigt (se figur 41). Men för att säkerställa att alla kan använda sittmöjligheterna och under alla årstider rekommenderar jag en variation av primära och sekundära sittplatser. Tillgängliga sittplatser är viktiga för personer med rörelsehinder, och behöver vara utformade på ett sätt som stödjer deras rörelseförmåga med exempelvis rygg- och armstöd (Enssle & Kabisch 2020:39). Flyttbara sittplatser tillgodoser användare med önskvärd flexibilitet och kan placeras utefter deras preferenser (Mehta & Bossom 2010:803), exempelvis under skugga eller där solen lyser. Flexibiliteten med flyttbara sittplatser skapar även bättre förutsättningar för människors umgänge och interaktioner än en enkelriktad rad av sittbänkar. Om statiska sittbänkar eller sittplatser ska installeras behöver placeringarna vara genomtänkta. Det är viktigt att placeringarna främjar sociala interaktioner (Enssle & Kabisch 2020:39; Gehl 2011:155), genom att exempelvis installera sittmöbler i kluster för att möjliggöra konversationer ansikte-mot-ansikte (se figur 42). Det är även viktigt att ta hänsyn till var de tillgängliga sittplatserna placeras, så att de finns där behovet sannolikt är högt. Med fördel kan

dessa placeras längs eller efter en utmanande väg (t.ex. kuperad eller lutande) och i nära anslutning till köpcentrum för att möjliggöra för vila efter fysisk ansträngning.

För att möjliggöra sittande under alla årstider behöver väderskyddande element implementeras (se figur 43). Skydd mot regn och eventuellt vind och stark sol kan installeras över en del sittplatser, för att skapa alternativ för besökare där de har möjlighet att välja vad de föredrar. Under vintern när de kalla temperaturerna begränsar användningen av sittplatser (och utemiljöer generellt), finns exempelvis värmegivande sittmöbler (se figur 44). De kräver dock en större budget, och eftersom större delen av sådana värmegivande möbler förbrukar el uppstår en återkommande kostnad för att hålla i gång dem. Emellertid fyller dessa en grundläggande funktion för bekvämlighet i kallt väder som skulle uppskattas av sittande besökare.

Figur 41. Både primära och sekundära sittplatser (t.ex. låga murar) används flitigt i Vasaparken när vädret tillåter.

Figur 42. I Lerdammsparken finns detta kluster av sittplatser som möjliggör goda förutsättningar för socialisering.

Figur 43. Väderskyddade sittplatser möjliggör deras användning under olika väderlekar. Bilden är tagen i Judarskogens naturreservat (Stockholm) och visar även ett exempel på hur möbler kan anpassas efter platsens karaktär.

Figur 44. Värmegivande sittmöbler i Saltsjötorget i Södertälje, Stockholm. Notera hur det inte finns snö runt dem. Under varmare temperaturer kan värmefunktionen stängas av.

Väderskydd till utrustning vars användning begränsas av vissa väderlekar

För att möjliggöra för utemiljöns användning under alla väderförhållanden kan väderskydd implementeras över både sittplatser och annan utrustning som främjar andra aktiviteter som rörelse och lek. Jag har i synnerhet endast sett väderskyddande element över sittplatser. Dock är sittande inte den enda aktiviteten som kan begränsas av exempelvis regnigt väder, till vilket jag föreslår att väderskyddande

element även installeras över utrustning som lockar till andra aktiviteter och som också begränsas av vissa väderförhållanden (se figur 45–46). Med det menas inte att större delen av eller all utrustning i det offentliga rummet ska ha väderskydd, det skulle givetvis begränsa människans upplevelse av att vara utomhus. Lika viktigt, som Gehl (2011:173–180) och Costamanga et al. (2019:138) nämner, är att väderskyddet inte hindrar upplevelsen när vädret väl är bra. Till det vill jag tillägga att väderskyddet inte heller får utgöra ett störande element för aktiviteterna som utförs.

Figur 45. Pergolan i Vasaparken möjliggör skydd från exempelvis regn för både besökare och barnvagnar.

Figur 46. Att spela pingis utomhus är svårt om det regnar. Vad skulle hända om pingisbordet hade tak som skyddar från regnet?

Belysning för utemiljöns funktion och estetik

En välbelyst utemiljö möjliggör för dess användning när det är mörkt ute (Bain et al. 2012:10; Gehl 2010:101; Kostrzevska 2017:8). Sveriges mörka vinterdagar gör belysning ett viktigt element i de offentliga rummen som möjliggör för stadsliv året och dygnet runt (Perrault et al. 2020:57). Effektiv belysning innebär att den lyser upp rätt plats med en behaglig styrka (Listerborn 2000:51). Det betyder att belysningsarmatur behöver placeras vid viktiga ytor som behöver synas när det är mörkt, till exempel över vägar, sittplatser, lekutrustning och trappor. Allt för stark belysning kan vara bländande, och ger motsatt effekt. I de offentliga rummen kan även konstbelysning eller belysning med lekfull karaktär användas. Dessa kan fylla både funktionella och estetiska värden. En del belysning som främst installeras för dess estetiska värden, till exempel ljusslingor, kan användas för att höja den visuella attraktiviteten på utemiljön (se figur 47–48). Estetiken på platsen kan i sin tur öka människors känsla av välbefinnande (Cattell et al. 2008:551).

Figur 47. Gradängstrappan i Taxingeplan lys upp av dynamisk belysning som även skapar estetiska värden.

Figur 48. I Gullingeparken används bland annat belysning som projicerar figurer på marken.

Främjande av lekfullhet i utemiljön

Rörelse, lek och arrangemang i offentliga rum möjliggör för livlighet och främjar social integrering (se t.ex. Brown & Vaughan 2009:20,197,213; Donoff & Bridgman 2017:304; Smith et al. 2021:228). Lekfullheten i en utemiljö attraherar en mångfald av människor, vilket i sin tur kan bidra till en trygg och trivsamt miljö (Bain et al. 2012:160). För att uppnå detta kan olika arrangemang och fysiska tillägg som främjar rörelse, lek och socialisering implementeras i det offentliga rummet.

Aktiviteter och arrangemang

Marknader, festivaler, workshops, konstutställningar utomhus och pop-up (flexibla och tillfälliga) verksamheter kan tillämpas i de offentliga rummen för att aktivera dem (se figur 49–50). Det är dock viktigt att dessa arrangemang och aktiviteter anpassas till utemiljön och användarna, så att människorna intresseras till att delta samt att oförväntat slitaget på den fysiska miljön undviks. För att dessa arrangemang och aktiviteter inte enbart ökar användningen och uppskattningen av platsen temporärt behöver de ske regelbundet. Återkommande och platsanpassade arrangemang, som också tar hänsyn till platsens ständiga förändring, kan framhäva platsens identitet och skapa en meningsfull relation till användarna (se t.ex. Platt & Medway 2022).

Foto: George Chamoun

Figur 49. Konstvernissage i Tenstagången mars 2022. Fågelholkarna har barn pyntat och målat i en workshop på Tensta konsthall.

Figur 50. Turnerande bibliotek är en pop-up verksamhet som kan locka besökare till platsen.

Inspiration samt idéer för arrangemang och aktiviteter kan bland annat tas från referensobjekten Vasaparken och Sommar i Tensta. Exempel från dessa är filmfestival, torghandel, tipspromenader, ståuppkomik, cykellagning, konstworkshops och föreställningar för alla åldersgrupper. Alla dessa arrangemang är inte gratis, vilket begränsar vilka användare som kan nyttja dem. Men genom att erbjuda en variation av både avgiftsbelagda och gratis arrangemang kan begränsningen minska. Vidare är det även viktigt för arrangörer att fundera på hur uppstyrd aktivitet behöver vara. Enligt Skar et al. (2016:537–538) kan för organiserade lekaktiviteter begränsa spontan lek och interaktioner mellan människor. Det sätter då vikt på att skapa aktiviteter med viss flexibilitet så att lekfullhet uppmuntras. För att engagera till spontana aktiviteter och lekar kan exempelvis markkriter, musik

och vatten användas. Det är element som användes i Sommar i Tensta och som framför allt lockade barn till platsen. Pop-up verksamheter främjar även spontana interaktioner, och kan exempelvis väcka nyfikenhet hos förbipasserande människor om vad som erbjuds. Det kan exempelvis vara ett turnerande bibliotek, matvagnar eller dansuppträdanden. I en studie av Cohen et al. (2016:236) upplevde parkanvändare att matvagnar höjde känslan av trygghet. Samtidigt framkom att de möjligtvis lockar hemlösa personer (Cohen et al. 2016:241), en grupp som sänkte tryggheten för andra parkanvändare (Cohen et al. 2016:236).

Lekutrustning

Lek är lika viktigt för vuxna som för barn (Brown & Vaughan 2009:43) därför blir det relevant att installera lekutrustning som tilltalar alla åldrar. Stimulerande lekutrustning, som möjliggör för utforskande aktiviteter, skapandet av egna lekar eller motiverar till rörelse, skapar goda förutsättningar för lek. Basketkorgar, pingisbord, bandy- och bollplan är exempel på utrustning som motiverar sport och rörelse. Dessa aktiviteter kräver dock lekmaterial för att kunna nyttja utrustningen. Det kan därför vara bra att undersöka möjligheterna att anlägga en parklek eller dylikt. Annan lekutrustning kan exempelvis vara studsatta, hinderbana, klättrväggar, linbana och gungor. Dessa upplever jag är populära bland flera åldersgrupper. För att uppmuntra till lek även när det regnar kan lekutrustning anpassas till att inkludera regnvatten (se figur 51–52).

Foto: Arlene Mae Jacobson

Figur 51. I Renströmsparken, Göteborg, finns lekutrustning som lockar till användning vid regnigt väder.

Foto: Woodworks AB

Figur 52. En vattentunna med bana uppmuntrar även till vattenlek.

Människor med rörelsehinder och funktionsnedsättning är en användargrupp som ofta förbises vid planering av lekplatser. För att möjliggöra lek för en variation av användare, som bland annat inkluderar denna användargrupp, finns tillgänglighetsvänliga eller anpassade lekutrustningar. Till exempel finns rullstolsanpassade sandlådor (se figur 53) och gungor. Även spelbord kan uppskattas av människor som inte kan eller vill utföra fysiskt krävande aktiviteter (se figur 54–56).

Figur 53. En rullstolsanpassad sandlåda i Porkalaparken, Stockholm. Tillgänglighetsvänliga lösningar möjliggör lek för en variation av användare.

Figur 54. En enkel spelplan i Lerdammsparken som kan användas med lösa material från marken. Vissa spelplan kan skapas utan stora kostnader.

Foto: Tress AB

Figur 55. Ett bänkbord med tryckta spelplattor. En sådan lösning utökar användningen av bordet och kan nyttjas av personer som inte vill eller kan anstränga sig fysiskt.

Figur 56. Spelplan på marken är också en lösning för att skapa fler aktivitetsmöjligheter i utemiljön. Bild tagen i Vasaparkens lekplats.

Fokus vinter

Skridskobana, pulkaåkning och grillning är exempel från Vasaparken som motiverar till utemiljöns användning under den kalla vinterårstiden (se figur 57–58). Isbanor kan vara dyra att anlägga och sköta, men i samverkan med föreningar och medborgare kan ekonomifrågan bli hanterbar. Fritsla hockeyrink, i Marks kommun i Västra Götalands län, är ett exempel på ett sådant samarbete som möjliggjorde för anläggningen av isbanan. Att möjliggöra för pulkaåkning kräver inte en stor budget, den är däremot väderberoende. Om en snötäckt utemiljö saknar backar kan snöskottning användas för att bilda en stadig snöhög på en säker plats som är lämplig för lek. Passande arrangemang under vintern är exempelvis vinterpromenader eller vandringar, jul- eller vintermarknader, grillfester och ljuskonstinstallationer (se figur 59–60). Sådana arrangemang kan både offentliga och privata organisationer initiera eller engagera och stödja medborgare att anordna.

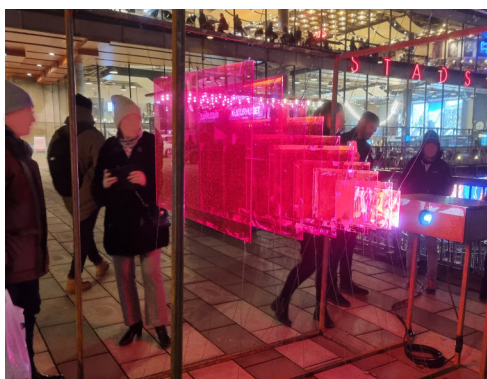
En viktig notering är att i olika delar av Sverige kan vintern se annorlunda ut, från stora snödjup i framför allt norra Sverige till snöslask i de södra delarna. Detta sätter stor vikt på att beslutsfattare bedömer vilka riktlinjer, som är anpassade till vinterväder, kan tillämpas på deras specifika plats.

Figur 57. Isbanor möjliggör rörelse och lek under vinterårstiden då det finns begränsade utomhusaktiviteter.

Figur 58. Pulkabackar kräver ofta inte en stor budget om det finns snö. Till exempel kan en snöhög placeras på en liten kulle, som på bilden, för att bygga upp den.

Figur 59 & 60. Ljuskonstinstallation på Sergels torg, Stockholm, december 2021. Arrangemanget lockade flera besökare och gjorde utemiljön livlig.

Övriga funktionella medel för användarnas tillfredsställelse

Möjligheter till cykelparkering (eller andra hjulburna medel), solbadning, picknick på bord, mobilladdning och uppspelning av musik i det offentliga rummet kan vara anledningar för människor att besöka och vistas på platsen (se figur 61–62). De fyller funktioner för bekvämlighet (Bain et al. 2012:70–71) och kan bidra till en plats livlighet (se t.ex. Carraz & Merry 2021). Parkering för hjulburna medel möjliggör för besökare att ägna sig åt aktiviteter i det offentliga rummet utan att behöva grubbla över var deras cyklar, vagnar och dylikt ska placeras. Solbadning kan göras på gräsmattor (som i Vasaparken), fällstolar (som i Sommar i Tensta) och på vanliga sittplatser, men även på hängmattor, hammockar och parksoffor (se figur 63). Vissa parksoffor inkluderar även USB-port som möjliggör laddning av teknikapparater, vilket tillgodoser ett behov i nutidens höga användning av exempelvis mobiler. Bord i utemiljöer möjliggör för flera aktiviteter: "Even a small table can make outdoor activities more convenient and enjoyable. A table is a natural place for eating and drinking, socializing, organizing, studying, and Web surfing" (Main & Hannah 2010:131). Musik kan aktivera platser, men det kan också bli ett störande element i

det offentliga rummet. Ljudnivån och individuella preferenser om musikgenre kan påverka människors upplevelser, därför är det viktigt att bedöma passande tider, platser och musicklåtar (t.ex. barnvänliga, ej koncentrationsstörande).

För att uppmärksamma människor om arrangemang, aktiviteter och förändringar i utemiljön kan anslagstavlor användas. Genom att använda både fysiska och digitala (genom sociala medier) anslagstavlor kan information nå ut till en bred grupp av människor. Fysiska anslagstavlor (se figur 64) är viktiga för personer som saknar mobiltelefon, har svårt med mobil- eller datatekniken eller inte känner till de sociala medier som organisationer använder för kommunikation till medborgare.

Figur 61. En plats för solbadning kan locka besökare till utemiljön. Bilden tagen i torget Lasse Färnlöfs plats, Västerås.

Figur 62. En DJ-bås i Lina Sandells park, Uppsala, där det finns möjlighet att spela och leka med musik.

Figur 63. Hammock är ett exempel på andra möbler än solstolar som kan användas för solbadning och avkoppling.

Figur 64. Ett exempel på en anslagstavla som både organisationer och privatpersoner kan använda för att informera om arrangemang m.m.

Engagera till renhållning av det offentliga rummet

Förvaltning av offentliga rum, genom renhållning och underhåll, påverkar människors användning och trevnad i utemiljön (se t.ex. Carmona et al. 2010:141; Hur & Nasar 2014:192). Förvaltningen är en faktor som har en inverkan på utemiljöns grundförutsättningar för hur och i vilken utsträckning den används (se

Faktorer bakom människors användning av offentliga rum). Oftast ansvarar fastighetsägare till förvaltningen av deras utemiljöer. Detta begränsar dock inte möjligheten att engagera användare och besökare till att hålla det rent efter sig, genom att exempelvis installera soptunnor där det behövs (se figur 65). Även skräpplockaraktiviteter kan motivera människor och öka engagemanget till renhållning av de offentliga rummen. Ett exempel på en organisation i Sverige som anordnar sådana aktiviteter är Håll Sverige Rent.

Figur 65. Fimplådor i Vasaparken (till vänster) och Skärholmens centrum (till höger) som uppmuntrar rökare att slänga fimpas på anvisade platser.

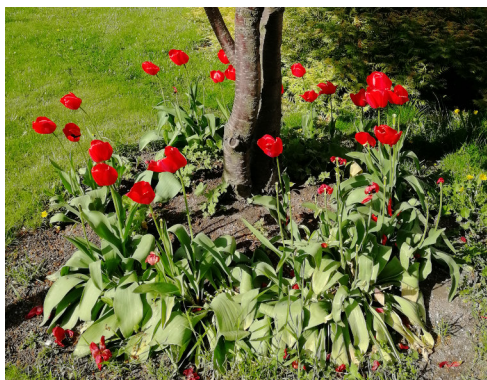
Utsmyckning med grönska och andra element

Virtudes (2016:2) betonar att gröna inslag på urbana, hårdgjorda platser ”encourages the use of outdoor spaces, increasing the interaction and social integration among citizens”. Vidare nämner hon (2016:4) för att skapa attraherande planteringar behöver stor vikt läggas på växtval, där hänsyn till växternas dynamik (förändringar på färg och utseende genom årstiderna) och funktion (hårdighet och egenskaper) tas. Walljasper (2007:42) påpekar att något så simpelt som en blomplantering kan göra stora skillnader i hur en plats upplevs: ”Flowers can brighten up any place [...] They can lift a community’s spirit and provide tangible proof that things are looking up”. (se figur 66)

När det gäller befintliga grönytor, som till exempel naturområden, behöver strukturen beaktas utifrån ett helhetstänk (Maas et al. 2009:1774). Detta eftersom grönytor uppfattas på olika sätt beroende på dess omgivning (Maas et al. 2009:1774) och tid på dagen (Rahm et al. 2020:46). Exempelvis upplever människor generellt att täta grönytor som har begränsad överblickbarhet som trygga, dock inte om dessa är belägna nära mycket hårdgjorda områden (Maas et al. 2009:1774). I samband med det visar en studie av Rahm et al. (2020:46) att människor uppskattar ytor med grönska under dagtid, men ofta undviker dessa miljöer när det blir mörkt. Denna

dubbelhet kräver välgenomtänkta åtgärder som passar båda situationer. Exempelvis kan extra skötsel införas för att uppvisa för medborgarna att grönyrtorna tas om hand. Överblickbarheten kan åtgärdas genom beskärning som inte förändrar den övergripande karaktären i samband med installering av belysning för att synliggöra miljön.

Genom exempelvis skulpturer, fontäner och andra konstverk kan estetiska värden i en utemiljö öka (se figur 67–69). Det i sin tur kan främja människors mentala välbefinnande (Cattell et al. 2008:551) och uppmuntra dem att vistas på platsen (Bain et al. 2012:70). De ovannämnda elementen menar Main och Hannah (2010:37) lockar människors uppmärksamhet och kan vara trevliga att kolla på.

Figur 66. De röda tulpanerna tillsätter färg på platsen. Planteringen sänder signaler om att platsen är omhändertagen.

Figur 67. Träkonstverk som utsmyckar ett naturområde i Beckomberga, Stockholm.

Figur 68. Stenskulpturer dekorerar ett bostadsområde i Husby, Stockholm, och fungerar även som sekundära sittplatser.

Figur 69. Nockeby torg, Stockholm, som vinterdekoreras med ljusslingor och vintergröna växter.

Diskussion

Gestaltungsrichtlinjerna – dess möjligheter, begränsningar och förutsättningar

Målet med de framtagna gestaltungsrichtlinjerna är att vägleda planerare, gestaltare och beslutsfattare i trygghetsarbete med platsaktivering som metod. Fokus har lagts på enkla åtgärder som kan tillämpas på redan befintliga platser, till vilket detta möjliggör trygghetsskapande i utemiljöer som är svåra att förändra på grund av dess grundläggande förutsättningar som exempelvis placering och stadsstruktur. Det är känt att trygga miljöer är svåra att planera (Listerborn 2000:8), därför togs riktlinjerna fram för att bidra med olika möjliga åtgärder. [De framtagna riktlinjerna ska fungera som en idébank för att vägleda planerare, gestaltare och beslutsfattare i trygghetsarbete med platsaktivering som metod](#). Samtidigt kan gestaltungsrichtlinjerna vara användbara för att upptäcka brister i det offentliga rummet som begränsar platsaktivering och därmed effekten på trygghet. Eftersom trygghet i utemiljöer är ett brett ämne som kan innebära många olika åtgärder (Listerborn 2002:58–59) kan det antas att detta arbete inte behandlat alla. Ändå vill jag påstå att arbetet utgör en grund med potential för vidareutveckling av trygghetsinsatser i utemiljöer.

Trots gestaltungsrichtlinjernas många möjligheter kan de inte lösa all otrygghet som människor upplever i offentliga rum. Gestaltungsrichtlinjerna är baserade på både forskning och praktik för att vara ett så pålitligt verktyg som möjligt och de kan vara värdefulla vid utveckling av välfungerande miljöer (Carmona 2019:58). Men eftersom trygghet är ett komplext och mångfacetterat ämne (se t.ex. Listerborn 2000:8 om aspekter som påverkar trygghet; Pain 2000:374–375 om genusperspektiv i trygghetsfrågor; Litzén 2006:47 om olika sätt att definiera trygghet) är det inte befogat att insatser på fysiska miljöer är lösningen på otrygghetsproblematiken. Det finns bakomliggande orsaker till otrygghet som är svåra att hantera genom platsaktivering (se avsnitt *Platsaktiveringens påverkan på trygghet*) och som i stället kräver andra insatser som exempelvis bättring av välfärdssystemet (se t.ex. Justitiedepartementet 2017:11), vilket hamnar utanför ramarna för landskapsarkitektprofessionen. Med detta sagt vill jag argumentera att [trygghet är en fråga som kräver ett samarbete mellan olika discipliner, och kan inte enbart hanteras genom landskapsarkitektur](#). Expertiser i kriminologi, miljöpsykologi och sociologi, bara för att nämna några, är väldigt relevanta vid behandling av trygghet i utemiljöer. Det finns även andra viktiga aktörer som inte nödvändigtvis är experter i ämnesområdet men som har en betydande roll vid hantering av otrygghet. Till exempel politiker, föreningar eller enskilda medborgare som uppmärksammar och sprider medvetenhet om otrygghet samt initierar trygghetsskapande åtgärder. För att optimera trygghetsarbetet krävs alltså ett helhetstänk, som bäst åstadkoms genom ovannämnda samarbeten, för att ta reda på grundorsakerna till människors otrygghet på en specifik plats för att i sin tur behandla dessa på ett passande sätt. Detta resonemang styrks även av Listerborn (2002:135): ”Frågan om trygghet avgränsas

alltså inte till en enkelt formulerad arbetsuppgift. Arbetet måste spänna över olika ansvarsområden och kräver ett stort engagemang från medborgarna.”

Goda resultat vid tillämpning av gestaltungsriktlinjerna förutsätter att deras användbarhet för den specifika platsen och samhället granskats. Trygghetsarbete, vare sig det är genom platsaktivering eller andra metoder, behöver regelbundet granskas och reflekteras eftersom samhällen ständigt genomgår förändringar. Det är något både Platt och Medway (2022:106) samt Listerborn (2002:37) lyfter i sina studier. Platt och Medway (2022:115) menar att platsskapande åtgärder, som omfattas av platsaktivering, måste kunna anpassa sig till platsens ständiga förändring för att utveckla lyckade miljöer. Listerborn (2002:37) nämner att ”Den kunskap som produceras idag berättar om ett tillstånd i samhället just nu [...] istället för att sträva efter att ’slå fast sanningar’ måste [vi] vara medvetna om att kunskapen ständigt behöver omprövas och ifrågasättas”. Detta sätter vikt på att de framtagna gestaltungsriktlinjerna behöver bedömas för dess användbarhet i samhället, idag eller i framtiden. Tilläggas kan att riktlinjer finns för vägledning och om dessa inte kan tillämpas på grund av exempelvis inaktuella metoder eller kunskap behöver beslutsfattaren själv bedöma detta (se t.ex. Carmona 2019:57).

Gestaltungsriktlinjer eller god praxis?

Flera av riktlinjerna är inte överraskande, utan anses även vara praxis för god landskapsarkitektur. Jag syftar framför allt på gestaltungsriktlinjerna som behandlar viktiga utrustningar i det offentliga rummet. Till exempel är riktlinjen *en variation av sittmöjligheter för användning året runt* något jag, som landskapsarkitektstudent, lärt mig ha i beaktande för att gestalta goda platser, dock inte uttryckligen för att främja trygghet i utemiljön. Även om riktlinjerna anses vara god praxis inom landskapsarkitektur gör inte att de blir meningslösa för ämnet. Flera lyfter hur grundläggande utrustning, som sittplatser och cykelparkering, är betydande för människors vilja att vistas på en plats (se t.ex. Bain et al. 2012:70–71; Main & Hannah 2010:6–7), men att dessa element är enkla att förbise (Bain et al. 2012:12; Wirdelöv 2020:121). Walljasper (2007:38) delar med sig om vad sittmöjligheter kan ge för effekt:

A key ingredient of lively, safe, fun neighborhoods is public spaces where people will spontaneously gather. People out on the streets bring a community magically alive. You get to know your neighbors, you feel secure, and you have a place to hang out. And there’s one simple way to do this: give everyone a spot where they can sit down. A bench or chairs can transform a lonely space into a lively place.

Detta kan tyda på att trygghetsarbetet i utemiljöer kan i första hand hanteras genom enkla åtgärder som landskapsarkitekter anser är grundläggande. Eftersom dessa åtgärder, som jag nämnt tidigare, är enkla att förbise är det värt att betona dem och påminna om dess betydelse för en trivsam och välanvänd miljö, vilket sätter grund för en trygg plats. Samtidigt är det plausibelt att anta att dessa riktlinjer endast anses vara god praxis för landskapsarkitekter och är inte självklara för övriga yrken som

också är verksamma i beslutsfattning, planering och förvaltning av utemiljöer. För dessa yrkesgrupper blir då gestaltungsriktlinjerna även en källa för kunskapsinhämtning.

Att tillämpa riktlinjerna

Jag vill lyfta två saker som är viktiga att känna till vid användning av gestaltungsriktlinjerna som verktyg för att öka tryggheten på en plats:

- Förändringarna kommer inte upplevas lika av alla.
- Ökad trygghet kan uppnås trots att otrygghetsproblematiken inte beror på platsens utformning.

Den första punkten är kopplad till att alla människor inte upplever miljöer på liknande sätt (Listerborn 2002:4). I samband med att trygghet är en individuell upplevelse som beror på olika personliga och sociala faktorer (se *Trygghet genom platsaktivering? – Begrepp och avgränsningar* och *Bakomliggande orsaker till (o)trygghet*) blir det utmanande att åtgärda en otrygghetsproblematik på ett sätt som upplevs positivt av alla. Till detta argumenterar Listerborn (2002:93) att bredden på dessa faktorer ”visar att det inte finns *en* lösning på problemet, eftersom det inte finns *ett* problem” (kursiv i originalet). Flera forskare menar att trygghetsarbeten behöver tillämpa ett genusperspektiv och ta hänsyn till svaga användargrupper (sådana som inte får sina röster hörda) för att skapa inkluderande miljöer för alla (se t.ex. Whitzman 2007; Pain 2000; Navarrete-Hernandez 2021). Det innebär att det kan behövas flera åtgärder för att tillfredsställa olika användargrupper som på grund av deras olika förutsättningar upplever den fysiska miljön och förändringarna som sker däri på olika sätt. Att förstå hur och varför utemiljöer uppfattas olika är viktigt för att ta fram anpassade lösningar. Detta kan dock vara komplext och det krävs ytterligare forskning för hur människors varierande upplevelser av utemiljöer kan hanteras i arbetet med att skapa trygga platser för alla (se t.ex. Whitzman 2007:2729; Jansson et al. 2013:132 som också ser behovet av mer kunskap inom detta ämne).

Den andra punkten behandlar att fysiska förändringar i en utemiljö kan öka människors trygghet, även om orsakerna till den låga tryggheten inte har med platsens utformning att göra (Jansson et al. 2013:129). Detta kan kopplas till vad Sandberg och Rönnblom (2015:2676) benämner som hantering av ”symptom” (se *Bakomliggande orsaker till (o)trygghet*). Utifrån detta framgår det för mig att trygghetsarbeten i dagens samhälle har två olika strategier: att behandla symptomen för otrygghet eller dess bakomliggande orsaker. Detta är viktigt att vara medveten om eftersom den strategi en organisation utgår från är styrande för vilka åtgärder som tillämpas och vilken trygghetseffekt som kan uppnås. Som jag nämnt tidigare i arbetet är det möjligt att de platsaktiverande gestaltungsriktlinjerna hanterar symptom, men åtgärderna som presenterats har valts för deras betydelse och potential att öka sociala interaktioner i offentliga rum vilket är relevant och har stor inflytande vid behandling av underliggande orsaker till otrygghet (se mer om detta i *Bakomliggande orsaker till (o)trygghet*). Det kan tilläggas att denna diskussion, om vad

ökad trygghet efter behandling av symptom innebär och om de framtagna riktlinjerna kan i praktiken hantera bakomliggande orsaker till otrygghet, behöver vidare forskning.

Reflektioner kring metod och process

Mitt val att utgå från en evidensbaserad metod kändes befogat i och med att arbetet berör ett komplext ämne och en viktig aspekt av människors liv, men på grund av bristen på forskning var tillämpningen av metoden en utmaning. Av den begränsade forskningen om platsaktivering och trygghet i offentliga miljöer insåg jag att mitt arbete inte enbart kunde utgå från evidensbaserad teori. Detta fick mig att reflektera kring metodens lämplighet för mitt arbete och för andra som också innefattar komplexa ämnen. Vad ska sådana utgå från, evidens eller praktisk kunskap? Till denna fråga fann jag en betryggande förklaring från Flyvbjerg (2006:221–223, 241): att behandla ämnen som innefattas av samhällsvetenskapliga teorier, som är svårdefinierade, ofta kräver en teoretisk *och* praktisk grund. Utifrån detta valde jag att utföra studier av referensobjekt för att komplettera den evidensbaserade teorin i arbetet. Med denna tillförande metod kan det anmärkas att mitt arbete inte fullständigt uppfyller Browns och Corrys (2011) evidensbaserade designprocess som enbart omfattar litteratur för behandling av problemfrågor. Å andra sidan visar mitt arbete ett exempel på metodtriangulering (Olsson & Sörensen 2021:99) där jag kombinerat forskning och praktik för att optimera kunskapsinsamling av komplexa svårdefinierade ämnen.

Studierna av referensobjekten utgick från egna analyser, erfarenheter och uppfattningar om vad platsernas medel och möjligheter *kan* bidra med. För att exemplifiera det sistnämnda har Vasaparken stora gräsytor som vid studiebesöket var leriga och isiga, vilket inte lockade till användning, men under vår- och sommarårstiden *kan* gräsyterna inbjuda till aktiviteter som picknick och solbadning. Anledningen till att jag studerade referensobjekten på detta vis är för att de, till min vetskap, inte utvärderats utifrån hur de främjar trygghet, sociala interaktioner, flitig användning och mentalt välbefinnande. Sådan kunskap hade varit optimal att ha för att styrka idéerna som inspirerats från referensobjekten på beprövade medel, samt för att uppmärksamma när medel i *teorin* borde fungera men inte gör det i *praktiken* (och vice versa). För att själv ta fram sådan information krävs exempelvis långa systematiska observationer, något jag inte kunde utföra då de kräver tid som detta arbete inte möjliggjorde för. I stället styrks idéerna från referensobjektstudierna av vetenskaplig teori, insikter från studiebesöken samt erfarenhetsgrundad kunskap (vad gäller Sommar i Tensta och Lerdammsparken). Denna metodtriangulering som jag utfört ger, trots avsaknaden av utförda utvärderingar av referensobjekten, ”en mera komplett förståelse av ett problemkomplex” (Olsson & Sörensen 2021:56).

De kombinerade metoderna hade kunnat inkludera intervjustudier för att vidareutveckla mitt arbete. Andra givande insikter och perspektiv till min studie

hade kanske lyfts fram genom intervjuer med personer som arbetat/arbetar i en ledande roll med platsaktivering som metod för att öka trygghet. Det hade exempelvis varit intressant att behandla vilka utgångspunkter (och vad de grundas på) en eller flera organisationer arbetar med vid utförandet av platsaktiverande trygghetsskapande åtgärder. Ett annat alternativ är att undersöka vilka för- och nackdelar relevanta organisationer upplever med de framtagna riktlinjerna om dess implementering i utemiljöer. Detta hade möjligen kunnat ge praktisk kunskap som är värdefull för utveckling av fler idéer och omarbetning av riktlinjer.

Att jag sedan tidigare är bekant med två av referensobjekten har bidragit med en djupare analys av dem. Mina erfarenheter från Sommar i Tensta och Lerdammsparken möjliggjorde analyser utifrån kunskap som inte finns tillgänglig. Detta innebar rikare information om vilka möjligheter referensobjekten bidrar/bidragit med i jämförelse med kunskapsinsamling från enstaka studiebesök. För att analyserna av Sommar i Tensta och Lerdammsparken ska vara trovärdiga var det viktigt att undvika subjektivitet. Detta hanterades genom att utgå från samma punkter, som jag beskrivit innan, vid analys av alla fyra referensobjekt.

Vidare frågor att behandla

Som jag betonat flertals gånger i arbetet är trygghet ett komplext ämne och för att förstå det i sin helhet krävs utförliga studier. Jag har tidigare lyft frågor som kräver vidare forskning (se *Att tillämpa riktlinjerna*) och som är viktiga för att utveckla trygghetsarbeten i samhället. Det är viktigt att vara medveten om att trygghet kan ha två sidor: vad den *påverkas av* och vad den *påverkar*. I detta arbete har jag behandlat faktorer som kan öka människors trygghet, däremot inte vad ökad trygghet kan ge för konsekvenser. Utan tvekan leder trygghet till flertals positiva effekter, exempelvis god mental- och fysisk hälsa, tillit mellan människor och visad omtanke av miljöerna de regelbundet använder (se t.ex. Hale 1996:82; Jansson et al. 2013:128). Trygghet kan dessvärre även innebära exkludering av och otrygghet för vissa grupper (se t.ex. Listerborn 2002:11; Sjöberg & Nygren 2021:1258–1259). Ett exempel på detta är exkluderande design i offentliga rum, där exempelvis bänkar som inte är lockande/möjliga att ligga på installeras för att hålla bort hemlösa, en grupp som tycks skapa otrygghet för andra. I stället blir det offentliga rummet otryggt för de hemlösa. En annan möjlig baksida av trygghet i offentliga rum är gentrifiering (se t.ex. Lieber 2017 om gentrifiering i Paris som resultat av trygghetsskapande insatser för kvinnor). Trygghetsinsatser kan omfatta ”sanering och uppsnygning av stadsrum [som] kan innebära att vissa grupper av människor eller företeelser inte längre ges utrymme” (Listerborn 2002:10). Det är, med dessa baksidor av trygghet i bakgrunden, därför viktigt att förstå ämnet i alla dess ”former” för att motverka sådana resultat som avvisar och skapar otrygghet i offentliga rum för delar av samhället. Detta kräver en vidare behandling och jag hoppas att detta arbete sätter en grund för den möjligheten.

Slutsats

Platsaktivering kan vara en effektiv metod för att öka människors trygghet i offentliga rum. Metoden fokuserar på sociala aktiviteter och interaktioner vilket är viktiga aspekter i människors liv för att åstadkomma social integrering och trygghet. I detta arbete har riktlinjer tagits fram för att uppmärksamma verksamheter, planerare och gestaltare om platsaktiveringens möjligheter att främja samt öka trygghet. Samtidigt bidrar riktlinjerna med idéer som kan underlätta trygghetsarbeten med platsaktivering som metod.

Arbetet har visat hur grundläggande medel är viktiga för den sociala kontexten i offentliga rum. Därför har en viktig lärdom varit att inte underskatta dessa medels betydelse för en trygg miljö som tillfredsställer användarnas behov och önskemål. Dessa medel skapar i sin tur en meningsfull plats för användarna.

Referenser

- Ahirrao, P. & Khan, S. (2021a). Evaluating public open spaces through the lively planning integrative perspective: a developing country context. *Environment, Development and Sustainability*. 24, 5225–5257. <https://doi.org/10.1007/s10668-021-01656-x>
- Ahirrao, P. & Khan, S. (2021b). Assessing public open spaces: A case of city Nagpur, India. *Sustainability (Basel, Switzerland)*. 13 (9), 4997. <https://doi.org/10.3390/su13094997>
- Anderson, J., Ruggeri, K., Steemers, K. & Huppert, F. (2017). Lively Social Space, Well-Being Activity, and Urban Design: Findings From a Low-Cost Community-Led Public Space Intervention. *Environment and Behavior*. 49 (6), 685–716. <https://doi.org/10.1177/00139165166659108>
- Aravot, I. (2002). Back to Phenomenological Placemaking. *Journal of Urban Design*. 7 (2), 201–212. <https://doi.org/10.1080/1357480022000012230>
- Bain, L., Gray, B. & Rodgers, D. (2012). *Living streets strategies for crafting public space*. Hoboken, New Jersey: John Wiley & Sons.
- Brown, R.D. & Corry, R.C. (2011). Evidence-based landscape architecture: The maturing of a profession. *Landscape and Urban Planning*. 100 (4), 327–329. <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2011.01.017>
- Brown, S. & Vaughan, C. (2009). *Play: how it shapes the brain, opens the imagination, and invigorates the soul*. New York: Avery.
- Brå (2016). *Insats Fenix: En utvärdering av polisens särskilda satsning i Järvaområdet*. (Rapport 2016:24). [Elektronisk resurs] https://bra.se/download/18.37179ae158196cb17253914/1481110148810/2016_24_Insats_Fenix.pdf [2022-04-06]
- Brå (2017). *Nationellt och lokalt brottsförebyggande arbete: Milstolpar och exempel 1993–2016*. [Elektronisk resurs] https://bra.se/download/18.4c494ddd15e9438f8ad76d96/1511534205527/2017_Nationellt_och_lokalt_brottsforebyggande_arbete.pdf [2022-02-02]
- Brå (2022). *Situationell prevention*. <https://bra.se/forebygga-brott/forebyggande-utifran-amne/situationell-prevention.html> [2022-03-11]
- Bursik, R. & Grasmick, H.G. (2001). *Neighborhoods and crime: the dimensions of effective community control*. 1st paperback ed., Lanham, Maryland: Lexington Books.
- Carmona, M. (2019). Principles for public space design, planning to do better. *URBAN DESIGN International (London, England)*. 24 (1), 47–59. <https://doi.org/10.1057/s41289-018-0070-3>
- Carmona, M., Tiesdell, S., Heath, T. & Oc, T. (2010). *Public places - urban spaces the dimensions of urban design*. 2nd ed. Amsterdam: Elsevier/Architectural Press.

Carraz, R. & Merry, A. (2021). Playful experience design: reactivating public space in Cyprus, a case study perspective. *Journal of Urban Design*. 27 (2) 1–24. <https://doi.org/10.1080/13574809.2021.1973889>

Cattell, V., Dines, N., Gesler, W. & Curtis, S. (2008). Mingling, observing, and lingering: Everyday public spaces and their implications for well-being and social relations. *Health & Place*. 14 (3), 544–561. <https://doi.org/10.1016/j.healthplace.2007.10.007>

Cilliers, E., Timmermans, W., Goorbergh, van den & Slijkhuis, J.S. (2015). Designing public spaces through the lively planning integrative perspective. *Environment, Development and Sustainability*. 17 (6), 1367–1380. <https://doi.org/10.1007/s10668-014-9610-1>

Cohen, D.A., Golinelli, D., Williamson, S., Sehgal, A., Marsh, T. & McKenzie, T.L. (2009). Effects of Park Improvements on Park Use and Physical Activity. Policy and Programming Implications. *American Journal of Preventive Medicine*. 37 (6), 475–480. <https://doi.org/10.1016/j.amepre.2009.07.017>

Cohen, D.A., Han, B., Derose, K.P., Williamson, S., Marsh, T., Raaen, L. & McKenzie, T.L. (2016). The Paradox of Parks in Low-Income Areas: Park Use and Perceived Threats. *Environment and Behavior*. 48 (1), 230–245. <https://doi.org/10.1177/0013916515614366>

Costamagna, F., Lind, R. & Stjernström, O. (2019). Livability of Urban Public Spaces in Northern Swedish Cities: The Case of Umeå. *Planning, Practice & Research*. 34 (2), 131–148. <https://doi.org/10.1080/02697459.2018.1548215>

Cronlund, I. (2021). *Uppföljningsrapport platssamverkan Tensta centrum*. (Dnr ST 2021/265). Tillgänglig: <https://edokmeetings.stockholm.se/welcome-sv/namnder-styrelser/spanga-tensta-stadsdelsnamnd/mote-2021-06-17/agenda/godkand-r-r-uppfoljningsrapport-platssamverkan-tensta-centrumpdf?downloadMode=open> [2022-03-11]

Dolmén, L. (2002). *Brottslighetens geografi: en analys av brottsligheten i Stockholms län*. Diss. Stockholm: Stockholms universitet.

Donoff, G. & Bridgman, R. (2017). The playful city: constructing a typology for urban design interventions. *International Journal of Play*. 6 (3), 294–307. <https://doi.org/10.1080/21594937.2017.1382995>

Enssle, F. & Kabisch, N. (2020). Urban green spaces for the social interaction, health and well-being of older people - An integrated view of urban ecosystem services and socio-environmental justice. *Environmental Science & Policy*. 109, 36–44. <https://doi.org/10.1016/j.envsci.2020.04.008>

Evenson, K.R., Jones, S.A., Holliday, K.M., Cohen, D.A. & McKenzie, T.L. (2015). Park Characteristics, Use, and Physical Activity: A Review of Studies Using SOPARC (System for Observing Play and Recreation in Communities). *Preventive Medicine*. 86, 153–166. <https://doi.org/10.1016/j.ypmed.2016.02.029>

Flyvbjerg, B. (2006). Five Misunderstandings About Case-Study Research. *SAGE Qualitative Inquiry*. 12 (2), 219–245. <https://doi.org/10.1177/1077800405284363>

Gehl, J. (2010). *Cities for people*. Washington DC: Island Press.

Gehl, J. (2011). *Life between buildings: using public space*. Washington DC: Island Press.

Ghavampour, E. & Vale, B. (2019). Revisiting the “model of place”: A comparative study of placemaking and sustainability. *Urban Planning*. 4 (2), 196–206. <https://doi.org/10.17645/up.v4i2.2015>

Hale, C. (1996). Fear of Crime: A Review of the Literature. *International Review of Victimology*. 4 (2), 79–150. <https://doi.org/10.1177/026975809600400201>

Hart, R. (2002). Containing children: some lessons on planning for play from New York City. *Environment and urbanization*. 14 (2), 135–148. <https://doi.org/10.1177/095624780201400211>

Heber, A. (2007). *Var rädd om dig!: rädsla för brott enligt forskning, intervjupersoner och dagspress*. Diss. Stockholm: Stockholms universitet. <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:su:diva-6855>

Heffernan, E., Heffernan, T. & Pan, W. (2013). The relationship between the quality of active frontages and public perceptions of public spaces. *URBAN DESIGN International (London, England)*. 19 (1), 92–102. <https://doi.org/10.1057/udi.2013.16>

Huddinge kommun (2021). *Flemingsbergsparken*. <https://www.huddinge.se/fritid-natur-och-kultur/lekplatser-och-parker/hitta-lekplatser-och-parker-via-lista/flemingsbergsparken/> [2022-04-03]

Hur, M. & Nasar, J.L. (2014). Physical upkeep, perceived upkeep, fear of crime and neighborhood satisfaction. *Journal of Environmental Psychology*. 38, 186–194. <https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2014.02.001>

Jansson, M., Fors, H., Lindgren, T. & Wiström, B. (2013). Perceived personal safety in relation to urban woodland vegetation – A review. *Urban Forestry & Urban Greening*. 12 (2), 127–133. <https://doi.org/10.1016/j.ufug.2013.01.005>

Justitiedepartementet (2017). *Tillsammans mot brott - ett nationellt brottsförebyggande program*. (Regeringens skrivelse 2016/17:126). Stockholm: Regeringskansliet. <https://www.regeringen.se/49550c/contentassets/dob212f61d0d49828e5e257f47e892ad/tillsammans-mot-brott--ett-nationellt-brottsforebyggande-program-skr-201617126> [2022-04-13]

Kostrzewska, M. (2017). Activating Public Space: How to Promote Physical Activity in Urban Environment. *IOP Conference Series: Materials Science and Engineering*. 245 (5), 1–9. <https://doi.org/10.1088/1757-899X/245/5/052074>

Landskapslaget (u.å.). *Flemingsbergsparken*. <https://landskapslaget.se/projekt/flemingsbergsparken/> [2022-04-03]

Lidskog, R. (2006). *Staden, våldet och tryggheten: om social ordning i ett mångkulturellt samhälle*. Diss. Uppsala universitet. Göteborg: Daidalos.

Lidskog, R. & Persson, M. (2012) Community Safety Policies in Sweden. A Policy Change in Crime Control Strategies?. *International Journal of Public Administration*. 35 (5), 293–302. DOI: 10.1080/01900692.2011.646084

- Lieber, M. (2017). From “territories” to city centers: The ambivalent management of women’s safety and gentrification. *French Politics*. 16 (1), 64–79. <https://doi.org/10.1057/s41253-017-0051-8>
- Lindroos, L.A. (u.å.). *Flemingsbergsparken, en samtida folkpark*. Säkraplatser nätverket. [Tvärvetenskapligt nätverk] <https://www.sakraplatser.abe.kth.se/2022/03/18/flemingsbergsparken-en-samtida-folkpark/> [2022-04-04]
- Listerborn, C. (2000). *Tryggare stad: kan man förändra rädslans platser?*. Göteborg: Stadsbyggnadskontoret.
- Listerborn, C. (2002). *Trygg stad: diskurser om kvinnors rädsla i forskning, policyutveckling och lokal praktik*. Diss. Göteborg: Chalmers tekniska högskola. Tillgänglig: <https://publications.lib.chalmers.se/records/fulltext/349.pdf> [2022-04-11]
- Litzén, S. (2006). *Oro för brott i urban miljö: trygghetsundersökningar med anknytning till Stockholm*. Licentiatavhandling. Stockholm: Stockholms universitet.
- Lorenc, T., Clayton, S., Neary, D., Whitehead, M., Petticrew, M., Thomson, H., Cummins, S., Sowden, A. & Renton, A. (2012). Crime, fear of crime, environment, and mental health and wellbeing: Mapping review of theories and causal pathways. *Health & Place*. 18 (4), 757–765. <https://doi.org/10.1016/j.healthplace.2012.04.001>
- Maas, J., Spreeuwenberg, P., Winsum-Westra van, M., Verheij, A. R., Vries, S. & Groenewegen, P. P. (2009). Is green space in the living environment associated with people’s feelings of social safety? *Environment and Planning. A*. 41 (7), 1763–1777. <https://doi.org/10.1068/a41196>
- Main, B. & Hannah G.G. (2010). *Site furnishings: A complete guide to the planning, selection and use of landscape furniture and amenities*. Hoboken: John Wiley & Sons.
- Mallén, A. (2005). *Trygghet i skärgårdsmiljö - en studie om rädsla för brott i Åboland*. Diss. Lund: Lunds universitet.
- Malone, K. (2002). Street life: youth, culture and competing uses of public space. *Environment and Urbanization*. 14 (2), 157–168. <https://doi.org/10.1177/095624780201400213>
- Marcotte, D.E. & Markowitz, S. (2011). A cure for crime? Psycho-pharmaceuticals and crime trends. *Journal of Policy Analysis and Management*. 30 (1), 29–56. <https://doi.org/10.1002/pam.20544>
- Mehta, V. (2014). Evaluating Public Space. *Journal of Urban Design*. 19 (1), 53–88. <https://doi.org/10.1080/13574809.2013.854698>
- Mehta, V. & Bosson, J.K. (2010). Third Places and the Social Life of Streets. *Environment and Behavior*. 42 (6), 779–805. <https://doi.org/10.1177/0013916509344677>
- Milburn, L.-A.S., Brown, R.D., Mulley, S.J. & Hilts, S.G. (2003). Assessing academic contributions in landscape architecture. *Landscape and Urban Planning*. 64 (3), 119–129. [https://doi.org/10.1016/S0169-2046\(02\)00204-9](https://doi.org/10.1016/S0169-2046(02)00204-9)
- Moore, S. (2013). What’s Wrong with Best Practice? Questioning the Typification of New Urbanism. *Urban Studies (Edinburgh, Scotland)*. 50 (11), 2371–2387. <https://doi.org/10.1177/0042098013478231>

- Navarrete-Hernandez, P., Vetro, A. & Concha, P. (2021). Building safer public spaces: Exploring gender difference in the perception of safety in public space through urban design interventions. *Landscape and Urban Planning*. 214, 104180. <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2021.104180>
- Olsson, H. & Sörensen, S. (2021). *Forskningsprocessen: kvalitativa och kvantitativa perspektiv*. 4 uppl., Stockholm: Liber.
- Pain, R. (2000). Place, social relations and the fear of crime: a review. *Progress in Human Geography*. 24 (3), 365–387. <https://doi.org/10.1191/030913200701540474>
- Panelli, R., Little, J. & Kraack, A. (2004). A Community Issue? Rural Women's Feelings of Safety and Fear in New Zealand. *Gender, place and culture: A Journal of Feminist Geography*. 11 (3), 445–467. <https://doi.org/10.1080/0966369042000258730>
- Park, K. (2020). Park and Neighborhood Attributes Associated With Park Use: An Observational Study Using Unmanned Aerial Vehicles. *Environment and Behavior*. 52 (5), 518–543. <https://doi.org/10.1177/0013916518811418>
- Pawlowski, C.S., Winge, L., Carroll, S., Schmidt, T., Wagner, A.M., Nørtoft, K.P.J., Lamm, B., Kural, R., Schipperijn, J. & Troelsen, J. (2017). Move the Neighbourhood: Study design of a community-based participatory public open space intervention in a Danish deprived neighbourhood to promote active living. *BMC Public Health*. 17 (1), 1–10. <https://doi.org/10.1186/s12889-017-4423-4>
- Perrault, E., Lebis, A., Uittenbogaard, C., Andersson, M., Lucie Skuncke, M., Segerström, M., Svensson Gleisner, P. & Pere, P-P. (2020). *Placemaking in the Nordics*. Stockholm: Future Place Leadership, LINK arkitektur & Stiftelsen Tryggare Sverige <https://tryggaesverige.org/placemaking-in-the-nordics> [2022-02-23]
- Platt, L.C. & Medway, D. (2022). Sometimes. . . Sometimes. . . Sometimes. . . Witnessing Urban Placemaking from the Immanence of “the Middle.” *Space and Culture*. 25 (1), 105–120. <https://doi.org/10.1177/1206331219896261>
- Polismyndigheten (2021). *Kartgränser utsatta områden i region Stockholm*. https://polisen.se/siteassets/dokument/ovriga_rapporter/region-stockholm-kartgranser-utsatta-omraden-2021.pdf/download?v=3825cb67d892acb59e720dfo8052cfa8 [2022-04-07]
- Prominski, M. (2016). Design guidelines. I: Brink, A., Bruns, D., Tobi, H. & Bell, S. (red.) *Research in Landscape Architecture: methods and methodology*. London: Taylor & Francis Ltd. 194–208. <https://doi.org/10.4324/9781315396903>
- Rahm, J., Sternudd, C. & Johansson, M. (2020). “In the evening, I don’t walk in the park”: The interplay between street lighting and greenery in perceived safety. *URBAN DESIGN International (London, England)*. 26 (1), 42–52. <https://doi.org/10.1057/s41289-020-00134-6>
- Roberts, H., McEachan, R., Margary, T., Conner, M. & Kellar, I. (2018). Identifying Effective Behavior Change Techniques in Built Environment Interventions to Increase Use of Green Space: A Systematic Review. *Environment and Behavior*. 50 (1), 28–55. <https://doi.org/10.1177/0013916516681391>

Rollwagen, H. (2016). The Relationship Between Dwelling Type and Fear of Crime. *Environment and Behavior*. 48 (2), 365–387. <https://doi.org/10.1177/0013916514540459>

Sandberg, L., Brandén, J., Rönnblom, M., Hudson, C. & Coe, A. (2017). *Rädsla och trygghet i ord och handling*. Umeå: Umeå centrum för genusstudier, Umeå universitet.

Sandberg, L. & Rönnblom, M. (2015). “I don’t think we’ll ever be finished with this’: Fear and safety in policy and practice. *Urban Studies (Edinburgh, Scotland)*. 52 (14), 2664–2679. <https://doi.org/10.1177/0042098014550453>

SAOB = Ordbok över svenska språket. (1898-). Lund: Utg. av Svenska Akademien. *Princip*. https://www.saob.se/artikel/?seek=princip&pz=1#M_P1843_11314 [2022-04-18]

SAOB = Ordbok över svenska språket. (1898-). Lund: Utg. av Svenska Akademien. *Riktlinje*. https://www.saob.se/artikel/?unik=R_1747-0178.679j#M_R1747_213771 [2022-04-18]

Sayin, E., Krishna, A., Ardelet, C., Briand Decré, G. & Goudey, A. (2015). “Sound and safe”: The effect of ambient sound on the perceived safety of public spaces. *International Journal of Research in Marketing*. 32 (4), 343–353. <https://doi.org/10.1016/j.ijresmar.2015.06.002>

Shaw, K. & Montana, G. (2016). Place-Making in Megaprojects in Melbourne. *Urban Policy and Research*. 34 (2), 166–189. <https://doi.org/10.1080/08111146.2014.967392>

Sim, D. (2019). *Soft city: building density for everyday life*. Washington, DC: Island Press.

Sjöberg, I. & Giritli Nygren, K. (2021). Contesting city safety - exploring (un)safety and objects of risk from multiple viewpoints. *Journal of Risk Research*. 24 (10), 1251–1265. <https://doi.org/10.1080/13669877.2020.1819391>

Skar, M., Gundersen, V. & O’Brien, L. (2016). How to engage children with nature: why not just let them play? *Children’s Geographies*. 14 (5), 527–540. <https://doi.org/10.1080/14733285.2015.1136734>

Smith, A., Vodicka, G., Colombo, A., Lindstrom, K.N., McGillivray, D. & Quinn, B. (2021). Staging city events in public spaces: an urban design perspective. *International Journal of Event and Festival Management*. 12 (2), 224–239. <https://doi.org/10.1108/IJEFM-10-2020-0063>

SO = Svensk ordbok. (2021a). *Riktlinje*. <https://svenska.se/so/?id=166733&pz=7> [2022-04-18]

SO = Svensk ordbok. (2021b). *Princip*. <https://svenska.se/so/?id=163191&pz=7> [2022-04-27]

Sreetheran, M. & van den Bosch, C.C.K. (2014). A socio-ecological exploration of fear of crime in urban green spaces – A systematic review. *Urban Forestry & Urban Greening*. 13 (1), 1–18. <https://doi.org/10.1016/j.ufug.2013.11.006>

- Stockholms stad (2021a). *Offentliga rum*. <https://start.stockholm/om-stockholms-stad/sa-arbetar-staden/offentliga-rum/> [2022-01-28]
- Stockholms stad (2021b). *Vasaparken*. <https://parker.stockholm/parker/vasaparken/> [2022-02-27]
- Stockholms stad (2021c). *Platssamverkan*. <https://start.stockholm/om-stockholms-stad/sa-arbetar-staden/platssamverkan/> [2022-03-05]
- Stockholms stad (2022a). *Brottsförebyggande och trygghetsskapande arbete*. <https://start.stockholm/om-stockholms-stad/sa-arbetar-staden/brottsforebyggande-och-trygghetsskapande-arbete/> [2022-04-07]
- Stockholms stad (2022b). *Vasaparkens parklek*. <https://parker.stockholm/hitta-lekplatser-parklekar-plaskdammar/parklek/vasaparkens-parklek/> [2022-02-27]
- Uittenbogaard, A.C., Ahlskog, T. & Grönlund, B. (2018). *Trygghet i samhället*. Stiftelsen Tryggare Sverige. Stockholm: Jure Förlag AB.
- Veitch, J., Bagley, S., Ball, K. & Salmon, J. (2006). Where do children usually play? A qualitative study of parents' perceptions of influences on children's active free-play. *Health & Place*. 12 (4), 383–393. <https://doi.org/10.1016/j.healthplace.2005.02.009>
- Virtudes, A. (2016). Benefits of Greenery in Contemporary City. *IOP conference series. Earth and Environmental Science*. 44 (3), 1–5. <https://doi.org/10.1088/1755-1315/44/3/032020>
- Walljasper, J. (2007). *The great neighborhood book a do-it-yourself guide to placemaking*. Gabriola Island, B.C.: New Society Publishers.
- Warr, M. (1990). Dangerous Situations: Social Context and Fear of Victimization. *Social Forces*. 68 (3), 891–907. <https://doi.org/10.1093/sf/68.3.891>
- Wirdelöv, J. (2020). The Trash Bin on Stage: On the Sociomaterial Roles of Street Furniture. *Urban Planning*. 5, 121–131. <https://doi.org/10.17645/up.v5i4.3310>
- Whitzman, C. (2007). Stuck at the Front Door: Gender, Fear of Crime and the Challenge of Creating Safer Space. *Environment and Planning A*. 39 (11), 2715–2732. <https://doi.org/10.1068/a38449>
- Wikström, P.H. & Torstensson, M. (1997). *Lokalt brottsförebyggande arbete: organisation och inriktning*. (Problemgruppen 1997:2). Solna: Polishögskolan. Tillgänglig: <https://www.svtstatic.se/image-cms/svtse/1504106251/svts/article14994616.svt/BINARY/PO%20Wikströms%20förslag.pdf> [2022-03-11]
- Yates, A. (2021). The 'Noir' Side of Planning: White, Middle-Class Women's Fear of Crime and Urban Design. *Nordic Journal of Urban Studies*. 1 (1), 42–56. DOI:[10.18261/issn.2703-8866-2021-01-03](https://doi.org/10.18261/issn.2703-8866-2021-01-03)
- Zapata, O. & Honey-Rosés, J. (2022). The Behavioral Response to Increased Pedestrian and Staying Activity in Public Space: A Field Experiment. *Environment and Behavior*. 54 (1), 36–57. <https://doi.org/10.1177/0013916520953147>

Figurer

Figur 9, 20, 27. Lantmäteriet (u.å.). *Stockholm. SWEREF 99 TM, RH 2000*. Översiktskarta [Kartografiskt material]. <https://minkarta.lantmateriet.se/plats/3006/vi.o/?e=670547&n=6578380&z=7&mapprofile=karta&background=1&boundaries=false> [2022-05-01]

Figur 10. Lantmäteriet (u.å.). *Tensta. SWEREF 99 TM, RH 2000*. Flygbild [Kartografiskt material]. <https://minkarta.lantmateriet.se/plats/3006/vi.o/?e=664426&n=6587703&z=13&mapprofile=flygbild&background=2&boundaries=false> [2022-05-01]

Figur 21. Lantmäteriet (u.å.). *Flemingsberg. SWEREF 99 TM, RH 2000*. Flygbild [Kartografiskt material]. <https://minkarta.lantmateriet.se/plats/3006/vi.o/?e=668089&n=6568504&z=13&mapprofile=flygbild&background=2&boundaries=false> [2022-05-01]

Figur 28. Lantmäteriet (u.å.). *Vasastan. SWEREF 99 TM, RH 2000*. Flygbild [Kartografiskt material]. <https://minkarta.lantmateriet.se/plats/3006/vi.o/?e=673080&n=6581905&z=13&mapprofile=flygbild&background=2&boundaries=false> [2022-05-01]

Figur 34. Lantmäteriet (u.å.). *Uppsala. SWEREF 99 TM, RH 2000*. Översiktskarta [Kartografiskt material]. <https://minkarta.lantmateriet.se/plats/3006/vi.o/?e=648892&n=6641971&z=9&mapprofile=karta&background=1&boundaries=false> [2022-05-01]

Figur 35. Lantmäteriet (u.å.). *Nyby. SWEREF 99 TM, RH 2000*. Flygbild [Kartografiskt material]. <https://minkarta.lantmateriet.se/plats/3006/vi.o/?e=648867&n=6642100&z=12&mapprofile=flygbild&background=2&boundaries=false> [2022-05-01]